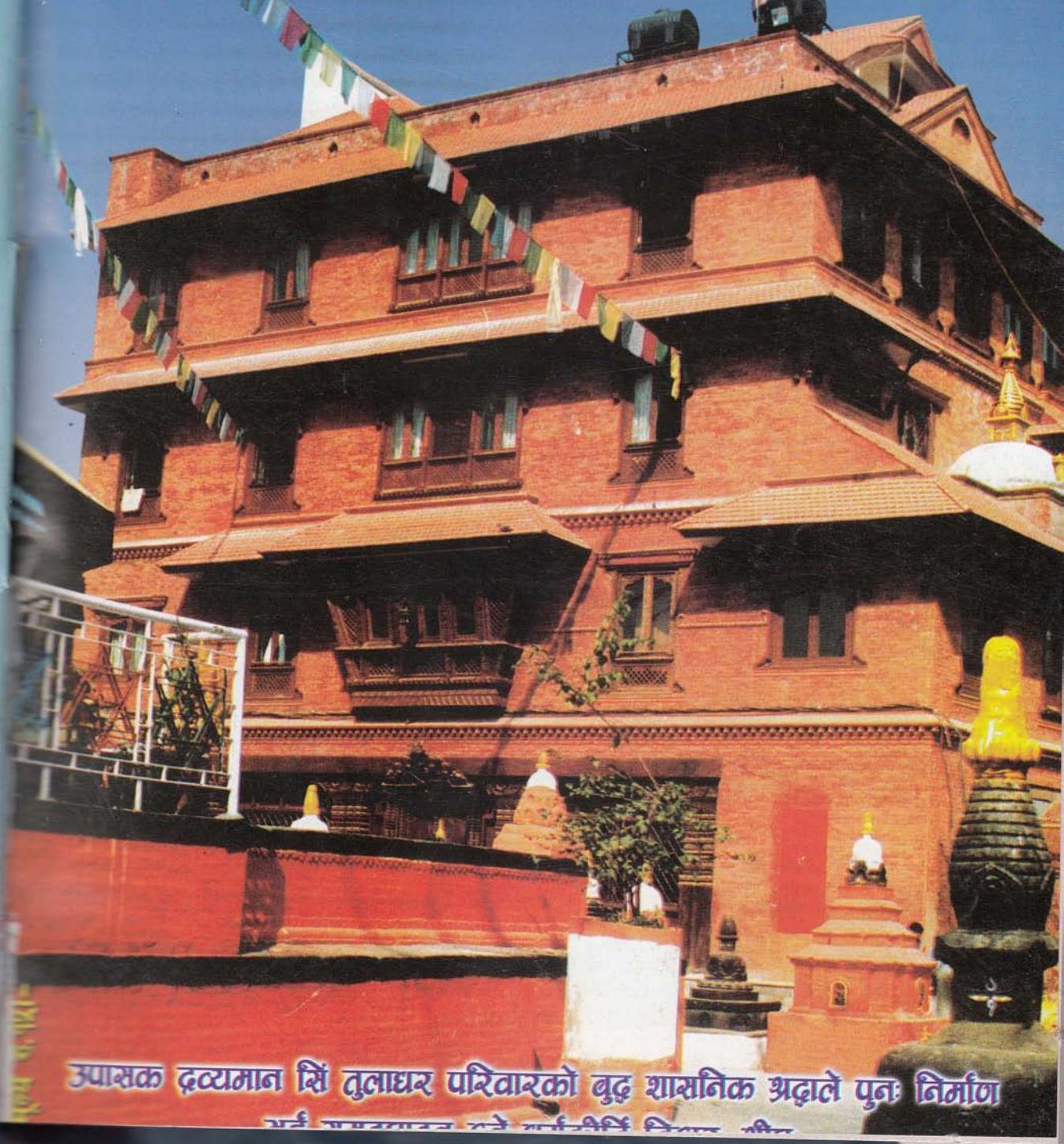

नेपालको पहिलो बौद्ध मासिक पत्रिका

आनन्द भूमि

The Ananda Bhoomi

वर्ष ३० अंक ७ कार्तिक पूर्णिमा

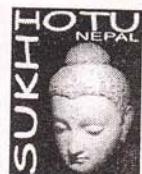

उपासक द्वयमान सिंह तुलाधर परिवारको वुद्ध शासनिक अद्वाले पुनः निर्माण

आनन्द भूमि

नेपालको पहिलो बौद्ध मासिक

२०५९ कार्तिक पूर्णिमा वर्ष ३० अंक ७
वु.स. २५४६ ने.स. ११२३

The Ananda Bhoomi (Year 30, Vol.7)
A Buddhist Monthly : Dec. 2002

बुद्ध चरण

परवज्जानु पस्सस्स निच्चं उज्भान सञ्जिनो ।
आसवा तस्स वड्डन्ति, आरासो आसवक्खया'ति ॥

सदैव अर्कोको मात्र दोष हेरी, यस्तो उस्तो भनी
दोपारोपण गरिहिंडने मानिसको मनमा (चित्तमल)
आश्रव बढेर आउँछ, आश्रव क्षय हुने वाटो टाढिदै
जान्छ ।

प्रमुख सल्लाहकार
मिशु कुमार काश्यप महास्थविर (अध्यक्ष, आ.कु.विहार)

निर्देशक
मिशु ज्ञानपूर्णक महास्थविर (प्रमुख, विश्वशान्ति विहार)

सम्पादक
कोण्डन्य

सह-सम्पादकहरू
मिशु निग्रोथ (विश्व शान्ति विहार, ४८२९८४)

राजु महर्जन (गाँड्ठे, ५३७८८१)
फल्समान शाक्य, (ओकुवहाल, ५३१४४८)

विशेष सहयोग
त्रिभुवनन्धर तुलाधर, भुखेल, २६३३००

सल्लाहकारहरू
मिशु धर्ममूर्ति (सचिव, आ.कु.वि.गुठी)
तीर्थ नारायण मानन्धर (अध्यक्ष आ.कु.दायक सभा)

कम्प्यूटर सञ्जा
मदन लाल श्रेष्ठ, दीपक महर्जन
प्रकाशक

आनन्दकुटी विहार गुठी

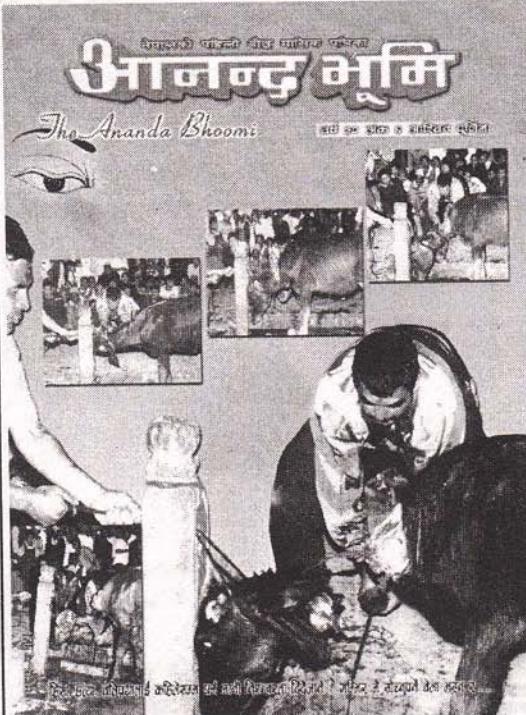
प्रमुख व्यवस्थापन तथा सह-प्रकाशक
सुखी होतु नेपाल

वितरण व्यवस्थापन
संघरत्न डंगोल, राकेश महर्जन, राजेन्द्र महर्जन,
आर्थिक व्यवस्थापन
सुरेश महर्जन, सुरज महर्जन, विनोद महर्जन,
उत्तमधर महर्जन

सहयोगीहरू
बुद्ध जयन्ती समारोह समिति (श्रीधर), नरेश बजाचार्य
(बुटवल), हरिगोपाल महर्जन, गंगाराम महर्जन, सरिता अवाले
अ.करुणावती, सुनकेशरी श्रेष्ठ (बनेपा), उमिला महर्जन,
विकाश महर्जन, माईकल श्रेष्ठ, विकास तामाडा,
पेमा श्रेष्ठ, अजय शाक्य ।

सम्पर्क कार्यालय
सुखी होतु नेपाल,
बुद्ध विहार भृकुटीमण्डप, पो.ब.न. ९९३, काठमाडौं
फोन/फैक्स २२६७०२ ४८२२५० E-mail: sukhi@ntc.net.np

गताङ्कमा प्रकाशित आनन्द भूमि

विषय सूची

विषय	लेखक	पृष्ठ
जीवन प्रवाहलाई.....	राहुल सांकृत्यायन	४
बुद्ध प्रिय शहर.....	घनश्याम राजकर्णिकार	६
बुद्ध, हामी र मेरो आशा	प्रदीप ढकाल	९
तीनै वर्षहरुको दासता	आनन्द कौशल्यायन	१०
धर्मको मर्म	मुकुन्द शाक्य	१५
बुद्धधर्म प्रचार	बुद्धिवाहादुर तामाङ्ग	१६
महात्मा बुद्ध	तेजनारायण पंजियार	१७
ऐतिहासिक सांखु	भिक्षु संघरक्षित	१९
बाडौं	व.आ. कनकद्विप	२३
नव निर्मित धर्मकीर्ति...	रिना तुलाधर	२५
The heart of Buddha	Samanero Jagaro	२७
बौद्ध गतिविधि	सुखी होतु डेस्क	२७

*Best wishes to
all
living beings*

Ajay Emporium

Naghal Tole
Kathmandu, Nepal

May all being be
Happy & Well

DAMPA
ENTERPRISES

Tibetan Raw Wool,
Pashmina & Silk Yarn
Wholeseller

Tel : 270828 (Off.) 272945 (Res.)
Fax : 278926, 484129 (Show room)
Mobil : 981020922
Swayambhu (Ring Road)
Kathmandu – 15, Nepal

सत्पाद्गीय

शान्तिभूमि

राष्ट्रको बदलिंदो परिवेशले नै अन्तः विश्व बौद्ध शिखर सम्मेलन घोषित समयमा नहुने नै भयो ..

बुद्ध जन्मभूमि नेपालमा सात सालमा प्रजातन्त्रको उदय पश्चात भरखै पुनर्जागरण हुदै गरेको थेरवाद बुद्धशासनले धर्मादय सभाको पहलमा २०१३ सालमा चतुर्थ विश्व बौद्ध सम्मेलन भव्यताका साथ सम्पन्न भएको थियो । विश्व स्तरिय रूपमा नेपालीहरुको सहभागिता एवं सकृदायतामा सम्पन्न सो सम्मेलन सम्भवतः नेपाल राष्ट्रलाई विश्वसामू परिचित गराउने सम्मेलन हो । यसरी नै नेपालमा १५ औं विश्व बौद्ध सम्मेलन पनि भव्यताका साथ सम्पन्न भएको सर्वविदित नै छ । यस सम्मेलन पछि बुद्धभूमि नेपाललाई अफ व्यापक रूपमा चिनिने कार्य भएको थियो । परिणामतः लुम्बिनीको दर्शन गर्न आउने यात्रीहरुमा पनि बृद्ध भएको मान्न सकिन्छ ।

ऐतिहासिक एवं पुरातात्त्विक महत्ताले भरिएको लुम्बिनीको संरक्षण तथा सम्बद्धन गर्ने अभिप्राय बोकी स्थापित लुम्बिनी विकास कोष, श्री ५ को सरकारले लुम्बिनी विश्व शान्तिको मुहान भनी नारा सहित विश्व बौद्ध शिखर सम्मेलन सम्पन्न गरि घोषित कार्यक्रम अनुसार प्रत्येक दुई दुई वर्षमा त्यस्ताई निरन्तरता दिई जाने प्रतिवद्वता जाहेर गरेका थिए । यसै सरकारी लक्ष्य अनुरुप यही मसिर महिनाको दोश्रो सातामा दुटीय विश्व बौद्ध शिखर सम्मेलन गर्ने भनी तिर्थी तय गरी आवश्यक कामहरु समेत भैसकेको कुरा प्रचारमा आइडसकेकै भएर पनि शिखर सम्मेलन ओझेलमा परेको कुरा स्पष्ट भएको छ ।

वर्तमान नेपालको राजनैतिक परिवेशले नयाँ फड्को मारेको, प्रशासन व्यावस्थामा परिवर्तन, राजनैतिक अन्यौलत, अशान्ति र हिंसा व्याप्त एवं नेपालको परिवर्तित राजनैतिक माहोलले विश्व बौद्ध शिखर सम्मेलनको तयारी कार्यमा करिपय कुराहरु भैसकेर पनि पूर्व घोषित तिथिमा सम्मेलन नहुने सुनिश्चित नै भैसकेको हाम्रो लागि सुखक विषय अवश्य पनि भएन । देशको परिवर्तित परिवेश इस्यु नै शिखर सम्मेलनको लागि बाधक सावित भएको तर्क प्रकाशमा आइरहेको छ ।

वस्तुतः वर्तमान नेपालमा हरेक पक्ष नेपालको तरल राजनैतिक विरोधाभासपूर्ण परिवेशाट प्रभावित भइरहेका छन्, अव्यवस्थित र अराजनैतिक मानसिकताको शिकार भइरहेका छन् । परिणामतः देशको स्थिति खस्किदो छ, विकास थप्पे छ, हिंसा व्याप्त छ, हिलोमा माद्धा मार्ने प्रवृत्ति आकासिदो छ, स्वार्थ मूल मन्त्रशब्द स्वाहा: मनोवृति हामी छ, आफ्नो गोरुको बाहै टक्का भने भै आ-आफ्नै डम्फु वजाउदै कथित नारावाजी र प्रचारवाजी कार्य संक्रमित अवस्थामा पुगेको छ जुन राष्ट्रको हितमा मार बाधा सावित भइरहेको छ । छाइके प्रवृत्ति हावीले राष्ट्रको अवस्थामा भूर्यागदै छ भन्दा कसैको दुझ्मत नहोला ।

एक समयमा नेपाल अधिराज्य शान्ति भूमिका रूपमा विश्व सामू परिचित थियो, अफशोच अब शान्ति क्षेत्र नेपाल अशान्तभूमिमा परिणत हुदैछ । बुद्धभूमि नेपाल बास्तवमा शान्तिभूमि - आनन्दभूमिको रूपमा अघि बढोस् भन्ने अभिलाषा सम्पूर्ण नेपाली जनतामा रहेर पनि आज त्यो शान्तिको आशमा तुपारापात छाएको छ, हिंसा र आतंक अनि बन्दमै होमिदै गृहयद्वको भूमरीमा धरेकिलै छ कि भन्ने भावनाले शान्तिगामी देशप्रेमी सबैको मनमा गुनगुन भई भावनातमक रूपमा असह्य तरंग तरंगित भइरहेको छ । बुद्ध जन्मको देश, सगरमाथाको देश, जहाँवाट शान्तिको गुल उद्घोष भएको भनि अझै पनि परदेशी हरु स्वीकार्दछन् । विडम्बना ! समयले काँचुली फेँरेको देशको अवस्था बदलिंदो छ, परिवर्तित स्वरूपमा तरंगित छ । यो तस्याले विश्व बौद्ध शिखर सम्मेलन मात्र रोकियो भन्नु मनासिव छैन त्यो बुद्धमतापूर्ण तर्कपनि हुन सक्दैन ।

मूलत आज त्यो शिखर सम्मेलन भन्दापनि राष्ट्रको विकासमा अवरोध जारी छ, धैरै हुनु पर्ने र गरिनुपर्ने कुराहरु बन्द अवस्थामा छन् यसको जिम्मेवार को ? कस्ते जिम्मा लिने ? यो अनुत्तरित प्रश्न जस्ते सिंगो नेपालको दिल दुखाएको राजनैतिक विद्वामा राष्ट्रान्यायक श्री ५ महाराजाधिराज जानेन्द्र वीर विक्रम शाहदेव सरकार र गिरिजा प्रसाद कोइराला एवं माधव नेपाल आदि नेताहरुवाट देशमा शान्ति स्थापनार्थ पहल हुनुपर्ने, गरिनु पर्ने विचार र भावना प्रकाशमा आइरहेकै छ । अझ डा. बावुराम भट्टराईले समेत शान्तिको कुरा गर्न पछिपरेका छैनन् । एकताका एक दशक अगाडि डा. भट्टराई जसले बुद्धको शान्ति सन्देश र नेपाल विषयक रचना द्वारा मनो शान्तिको कुरा लेखेका थिए । कतै अहिले त्यो भावना बाट विचलित अवस्थामा हुनुहुन्छ कि उहाँ ?! राजनैतिक नेताहरु, जस्ते राष्ट्रलाई उभेलाने नारा जनतामा प्रभावित गर्ने गर्दछन्, तर ठिक त्यो नारा विपरित कार्य उहाँहरुवाट भएमा अझ त्यसले सबैलाई हित होइन अहित गर्ने हुन्छ । त्यसैले राष्ट्रमा धार्मिक चिन्तन र चिन्तकको पनि अपरिहार्यतालाई समेटिने प्रयास हुने पर्ने देखिन्छ । आज विना कारणले अशान्ति मच्चिएको होइन, खराव मानसिकता र विचार प्रदुषणपूर्ण विधि व्यवहारनै यसको प्रमुख कारण मध्ये एक हो । त्यसैले देशमा शान्ति होस् भनी भाकल र परस्परागत बलि जन्य कुरालाई त्यागि दैविप्रकोप अथवा इश्वर कृत भन्दै सीमिततामा पिलिसने मानसिकतावाट मर्क हुनु पर्छ ।

विश्व शान्ति प्रतिक नेपाल आमाका सुपुत्र तथागत बुद्धको हामीलाई शान्त तवरले बाच्च, कर्म सुधारमा जोड दिनु भएको कुरामा हामी सजग हुनुपर्छ । बाँच र बाँचदेउ भन्ने बुद्धोपदेशालाई हृदयगमन गर्न आजको आवश्यकता हो । यसैले शान्तिको प्रतिक बुद्धभूमि लुम्बिनीमा विश्व बौद्ध शिखर सम्मेलन गरी शान्तिकालागि श्री ५को सरकार अग्रगामि हुन सकोस् । यो नै राष्ट्रिय मात्र होइन अन्तराष्ट्रिय गर्वको विषय हो ।

जीवन प्रवाहलाई यस शरीरको पूर्व पश्चात पनि माल्पु

❖ महापणित दाहुल सांख्यायन
- अनु डा. कमला सांख्यायन

- १) बालकको जन्मको साथै उसको जीवनको आरम्भ हुन्छ ।
- २) बालक के हो ? शरीर र मनको समुदाय ।
- ३) शरीर पनि कुनै एक इकाई होइन, भन एक कालमा असंख्य अणुहरूको समुदाय हो ।
- ४) यी अणुहरू हरक्षण बदलिदै गझरहेछन् औं तिनको स्थानमा तिनकै समान अरू अणुहरू उत्पन्न भइहेछन् ।
- ५) यस प्रकार क्षण-क्षण शरीरमा परिवर्तन भइरहेछ । वर्षौपिछे वस्तुतः त्यही शरीर रहदैन । तर परिवर्तन सदृश परमाणुहरूद्वारा हुन्छ यसै कारण हामी भन्दौ त्यो त्यही हो ।
- ६) जुन कुरो यहां शरीरवारे भनिदै छ, त्यो मनको बारेमा पनि लागु हुन्छ । अन्तर यति मात्र छ कि मन सूक्ष्म छ, यसैले यसको भेद बुझन कठिन छ । आत्मा र मन एउटै हो अनि आत्मा क्षण-क्षण बदलिदै छ, यो कुरा हामीले पहिले नै भनिसकेका छाँ ।
- ७) शरीर अनि मन (आत्मा) दुवै बदिलहेछन् ।
- ८) कुनै क्षणको बालकको जीवनलाई हेरौं, त्यो आफ्नो पूर्वको जीवन अशंको प्रभावले प्रभावित देखिन्छ । क, ख सिक्नुदेखि लिएर विचका श्रेणीहरूबाट हुँदै त्यो अधिक बढ्दै जान्छ ।
- ९) यस प्रकार कार्य कारणको शृङ्खला जन्मदेखि लिएर मृत्यु पर्यन्त अटूट देखिन्छ ।
- १०) प्रश्न छ, जब जीवन यति लामो समयसम्म कार्य कारण सम्बन्ध माथि अवलम्बित रहेको थाहा हुन्छ र त्यहाँ कुनै पनि स्थिति आकस्मिक पाइदैन भने जीवनको आरम्भमा त्यसमा कार्य कारण नियमलाई अस्वीकार गरेर के हामी त्यसलाई आकस्मिक त भनिरहेका छैनौ ?
- ११) आकस्मिकता कुनै सिद्धान्त हैन किनकि कार्य कारणको नियमबाट नै अस्वीकार गर्नु पर्दछ जुन विनाकुनै कुरा नै सिद्ध हुन सक्दैन ।
- १२) यदि भनौं कि आमा-बाबाको शरीरले जसरी आफ्नो अनुरूप पुत्रको शरीरलाई जन्म दिन्छ, त केही अशंमा यो कुरा ठीक भए तापनि सबै अशमा ठीक जाच्दैन ।
- १३) यदि यस्तो हुंदो हो त मन्दबुद्धि आमा-बाबाहरूको प्रतिभाशाली पुत्र, यसरी नै प्रतिभाशाली आमा-बाबाहरूको मन्दबुद्धि पुत्र उत्पन्न हुने थिएनन् ।
- १४) पंडितका सन्तान प्रायः मूर्ख देखिन्छन् ।
- १५) यी कठिनाईहरू पन्छिनेछन् यदि हामीले जीवन प्रवाहरूलाई यस शरीरको पहिलेदेखि नै जान्यौ भने । त्यहाँदेखि त हामी भन्न सक्छौं हर एक पूर्व जीवनले परवर्ती जीवनको निर्माण गर्दछ ।
- १६) जुन प्रकारले खानिबाट निकालिएको फलाम, पगालेर बनाएको काँचो फलाम र अनेक पल्ट ठंडा र गरम गरेर बनाएको फौलाद तीनैबटा फलाम नै हुन, तर पनि त्यसमा संस्कारको मात्रा जसरी कम ज्यादा छन त्यसैको अनुसार हामी तिनलाई कम अधिका संस्कृत (साधिएको) पाउंदछौं ।
- १७) प्रतिभाशाली बालकको बुद्धि मौलंदाको जस्तै पहिलेको चिर-अभ्यासले गर्दा सुसंस्कृत हुन्छ ।
- १८) मानसिक अभ्यासको यद्यपि स्मृतिकै रूपमा सर्वथा उपस्थित रहनु अत्यावश्यक छैन, तर तदनुसार कम अधिक संस्कृत त एकदम जरूरी छ ।
- १९) कलेज छोडेको अनेक वर्ष विते पनि एवं पढेका कुराहरू विसिए तापनि विद्या अध्ययनको जुन संस्कार मनभित्र पसेर रहेको हुन्छ, त्यही शिक्षाको फल हो ।
- २०) जसरी मनुष्यको मानसिक संस्कृतिले त्यसको पूर्वको विद्या अभ्यासलाई प्रमाणित गर्दछ, त्यसरी नै बालक कालमा देखिने प्रतिभाको भल्कोलाई किन पूर्वको अभ्यासको परिणम नमान्नु ?
- २१) वस्तुतः अनुवंशिकता र वातावरण मानसिक शक्तिको जित अंशको कारण होइन र यस्ता अंश धेरै छन्

- (मेधाविता, मन्द बुद्धिता भ्रता नृशंसता आदि कर्तिपय अपैतक गुण मनुष्यमा देखिन्छन्) तिनको कारण यसभन्दा पूर्वको जीवन प्रवाहमा खोजनुपर्नेछ ।
- २२) एकजना तन्नेरीले बडो तपस्याले अध्ययन गरेर उत्तम श्रेणीमा एम.ए.पास गर्दछ, त्यही समय आफ्नो परिश्रमको पारितोषिक नपाई उसको यो जीवन समाप्त हुनजान्छ, सटामा के यो राम्रो हुने छैन कि त्यसलाई प्रतिभाशाली शिशुसँग जोडिदियौं भने ?
- २३) अर्पणित आमा-बाबाका असाधारण गणितज्ञ, संगीतज्ञ शिशु देखिएका छन् ।
- २४) उक्त कमद्वारा विचार गर्दा हामीलाई थाहा लाग्दछ कि हाम्रो यस शरीरको जीवन प्रवाह एक सुदीर्घ जीवन प्रवाहको सानो बीचको अंश हो, जसको पूर्वकालीन जीवन प्रवाह चिरकालदेखि आइरहेको छ, र परकालीन पनि चिरकालसम्म रहने छ ।
- २५) चिरकाल नै हामी भन्न सक्छौ, किनकि अनन्त काल भन्नाले अनन्त कालदेखि सचित राशिका केही वर्षको संस्कारले कुनै विशेष प्रभाव राख्न सक्तैन जसरी खारा समुद्रमा एउटा सानो मिश्री को डल्लाले ।
- २६) जीवनमा हामीले प्रभाव भइरहेको देख्छौं र व्यक्ति अनि समाजलाई उत्तम बनाउने इच्छा राखेर तव मात्र प्रयत्न गर्न सक्छौं, यदि जीवनको संस्कृतिलाई अनन्त कालदेखिको प्रयत्नको होइन, वरु एक परिमित कालको प्रयत्नको परिणाम मान्दाछौं ।
- २७) जीवन प्रवाह यस शरीर भन्दा पहिलेदेखि नै आइरहेछ, र पछि पनि रहने छ, तर पनि अनादि र अनन्त होइन ।
- २८) वस्तुतः अनन्त काल पनि अकाल दुवैले भिन्न भिन्न मानसिक संस्कृतिहरूको भेदलाई आकस्मिक बनाइदिन्छन् ।
- २९) यसको आरम्भ तृष्णा वा स्वार्थपरतासँग छ, रैं तृष्णाको क्षयसँगै यसको क्षय हुन जान्छ ।
- ३०) जीवन प्रवाहलाई यस शरीरभन्दा पूर्व र पश्चातकाल पनि मान्दाहुदी हामीले अयोग्यभन्दा अयोग्य मान्देलाई पनि राम्रो हुने आशा दिन सक्छौं ।
- ३१) कुनै उच्च आदर्शको लागि लोक, समाज वा अन्य व्यक्तिको उत्सर्क्षणको लागि तब नै आफ्नो यस जीवनको उत्सर्गसम्म दिने पुरुषहरूको पर्याप्त संख्या पाउन सक्छ ।
- ३२) तब मात्रै मनुष्यले आफ्नो राम्रो-नराम्रो कर्मको दायित्व राम्ररी बुझेर अरुको उपकारबाट आफूलाई रोकनका लागि तैयार हुन जान्छ ।
- ३३) समाजको हितको लागि मनुष्यहरूको आत्म बलिदानको लागि तयार रहनु एवं समाजको उपकार गर्नाले व्यक्तिहरूको आत्म निग्रह यी दुवै कुराहरू लोकलाई असल बनाउनको निमित्त अनिवार्य र आवश्यक छन् । लोकोन्नति वस्तुतः यिनै दुई कुराहरूमा निर्भर छ ।
- ३४) यसे शरीरलाई आदिम र अन्तिम मात्रालो यी दुवै कुराहरूको लागि मानिसहरूलाई प्रेरक वस्तुको अत्यन्त अभाव यदि छैन भने यति अभाव जरूर हुनेछ, कि जसद्वारा माथि बढने गति रोकिनेछ, औं फलतः पछितर गिरावट आरम्भ हुनेछ ।
- ३५) बुद्धको शिक्षा र दर्शन यी चारवटा सिद्धान्तहरूमाथि अवलम्बित छ । पहिलेका तीन सिद्धान्तहरूले बौद्ध धर्मलाई दुनियाँका अन्य धर्महरूदेखि पृथक गर्दछन् ।
- ३६) यी तीनैवटा सिद्धान्तहरू भौतिकवाद र बुद्ध धर्ममा समान छन् । तर चौथो सिद्धान्तले अर्थात जीवन प्रवाहलाई यसे शरीरसम्म परिसीमित नमान्तु, यसलाई भौतिकवाददेखि पृथक गरिदिन्छ र सार्थक व्यक्तिको लागि भविष्यतलाई आशामय बनाउने यो एउटा सुन्दर उपाय हो, जुनविना कुनै पनि आदर्शवादले कार्यहरूमा परिणत हुन पाउन कठिन छ ।
- ३७) चारैवटा सिद्धान्तहरूमा पहिलेका तीनले तीन ठूला परतन्त्राहरूदेखि मनुष्यलाई मुक्त गरिदिन्छ । चौथोले आशामय भविष्यको संदेश दिन्छ अनि शील तथा सदाचारका निमित्त जग बनाइदिन्छ ।
- ३८) चारैवटा सिद्धान्तहरूको जसमा एक वा सम्मेलन हुन्छ, यही बुद्ध धर्म हो ।

❖ ❖ ❖

बुद्धप्रिय शहर राजगिरमा एक दिन

❖ धनेश्वाम दाखलिकार

बुद्धको जीवनसँग निकै सम्बन्ध भएको शहरको नाउँ हो राजगिर । बुद्धत्व प्राप्त गरेपछि बुद्ध भगवान् राजगिरमा धेरै वर्ष बस्नुभयो र यहाँवाट बुद्ध धर्मको निकै प्रचार भयो । यहाँका विभिन्न ठाउँमा उहाँ बस्नुभए पनि उहाँलाई सबभन्दा मनपर्ने ठाउँ गृधकूट डाँडा हो । राजगिरको प्राकृतिक सौन्दर्यवाट बुद्धदेव निकै प्रभावित हुनुभएको थियो । राजगिरमा उहाँको जीवनसँग सम्बन्धित घटना कमका केही आख्यानहरू मैले सुनेको थिए । उस्तो

ऐतिहासिक बौद्ध स्थलको परिभ्रमण गर्ने मेरो आन्तरिक इच्छा जागिरहेथ्यो । 'तै इच्छा गर म पुर्याउँछु' भनेजस्तै भयो मेरो जीवनमा । भारतको बोधगयातिर एकपटक गाडीवाट जाने सिलसिलामा वाटोमा पनि राजगिरमा दिनभरि घुम्ने बन्दोवस्त गरे । गाइडले सर्वप्रथम मलाई राजगिरको बेणुवनतिर लगे ।

बेणुवनमा भगवान् बुद्ध विहार गर्न भनी त्यहाँका

गृधकूट पर्वतको त्यो पवित्र स्थल जहाँ बुद्धदेवले प्रवचन दिनुहुन्थ्यो

त्यसवेलाका राजा विम्बिसारले समर्पित गर्नुभएको यो ठाउँ पहिले सुगन्धित बाँसयुक्त वनजंगल थियो भन्ने कुरा गाइडवाट थाहापाएँ । भगवान् बुद्ध यहाँ बस्नु हुँदा उहाँले

आफ्ना परम शिष्य सारिपुत्र र मौदगल्यायनलाई यहाँ शिक्षा दिनु भएको रहेछ । बेणुवनको मध्यभागमा स्थित एउटा ठूलो पोखरीतिर गाइडले मलाई लग्यो । त्यस ठाउँलाई करन्दनिवास भनिदो रहेछ । यतैतिर बुद्धदेव बस्नुहुन्थ्यो र त्यहाँको त्यो पोखरीमा स्नान

गर्नुहुन्थ्यो भन्ने कुरा थाहापाउँदा म यतिको उत्साहित र प्रफुल्ल भएँ कि बुद्धदेवप्रति श्रद्धाभाव व्यक्त गर्न त्यस पोखरीतिर गई त्यहाँको पवित्र पानीले मुख धोएँ । मेरो लागि त्यहाँको त्यो पानी गंगाजलजस्तै लाग्यो । तीर्थ यात्रामा जाँदा यस्तो पवित्र भावना मनमा कताकतावाट प्रस्फुरण हुँदोरहेछ ।

राजगिरमा रहेको तातोपानीको सातओटा भरना

May all being be happy and well.

बैंक अफ काठमाण्डू लिमिटेड
Bank of Kathmandu Ltd.

New Road, P.O. Box : 9044 Kathmandu, Nepal
Tel : 231556, 231557, 231558, 231674, 231575,
Fax : 223279, Tlx : 2820 BOK NP
SWIFT : BOKLNPKA, E-mail : moti@bok.com.np

जसलाई सप्तधारा भनिन्छ एउटा मुख्य आकर्षण केन्द्रविन्दु रहेछ । प्राकृतिक तातोपानी निरन्तर बगिरहने यस भरनालाई कुण्ड भनिन्दो रहेछ । स्वयं बुद्ध भगवान रोग निको पार्न यहाँ नुहाउने गर्नुहुन्यो भन्ने कुरा थाहा पाउँदा उहाँ जस्तो महा पुरुषले नुहाउनु हुने ठाउँमा मलाई पनि नुहाउने इच्छा भयो र नुहाएँ । यो मेरो धार्मिक यात्रामा म केवल दर्शक मात्र नभई बुद्धको चरणभिलाषि पनि बन्दै थिएँ । र मलाई यसैमा आनन्दको अनुभूति भइरह्यो । यस सप्तधारामा मैले पुरोहित जस्ता केही मानिसहरू देखें । नव आगान्तुक श्रद्धालुहरू आएको देखनासाथ सप्तधाराका पातीलाई यसरी अर्पण गर, उसरी गर भन्दै मन्त्र जस्तो केही स्वोत्र फलाक्न लगाई पैसा ठग्ने गर्दा रहेछन् । पहिले त म पनि ठग्गाएँ तर लगतै म सतर्क भएँ र वचें । पवित्र स्थलतिर अझ विशेषगरी हिन्दू मठ, मन्दिर देवल स्थलतिर ठगहरूको विगविगी हुनु एउटा स्वभाविक आचरण जस्तै भैसकेको छ । यस सप्तधारा भएको ठाउँतिर अरु मन्दिरहरू र मस्जिदहरू पनि रेहछन् । तर मसाँग समय कम भएको र बुद्धसंग सम्बन्धित अरु ठाउँहरूमा जानु परेकोले त्यतीतिर एकपल्ट विहारम दृष्टि लगाएर फर्किहाले ।

गाइडले गृधकूट र विश्व शान्ति स्तूपतिर लगे । हामी वाटैमा ओरिलियौं र सडकदेखि ३०-४० पाइला दक्षिणतिर लाग्यौं । त्यतीतिर एउटा खुल्ला चौर जस्तो चारपाटे

जमिन थियो । यसको लम्बाई चौडाई ६० -६० मिटर भएको यो राजा विम्बिसारलाई कैद गरेको जेलको भू भाग भएको तथ्य गाइडले बताए । यस्को छोटो इतिहास प्रस्तुत गर्दै गाइडले भने- राजा विम्बिसार लडाई भगडावाट वाक्क

भई बुद्ध धर्मप्रति आकर्षित भई बुद्ध धर्म ग्रहण गरेर शान्तपूर्वक शासन चलाइ रहेका थिए । तर विधिको विडम्बना भनौं कि के भनौं उनको बुढेसकालमा उनकै छोरा अजातशत्रुले उनलाई यही ठाउँमा भएको कैद खाना भित्र हथकडि लगाएर आजन्म थुनेर राखे । भनिन्छ, उनले जेल जीवनभर यहाँवाट देखिने बुद्धको प्रिय ठाउँ गृधकूट पहाडितर हेरेर त्यहाँ निवास गरिरहेका बुद्धदेवको दर्शन गर्ने गर्थे र मनमा अपरिमेय शान्ति पाउने गर्थे । यो विम्बिसार बन्दीगृह भन्दा अलि पर एउटा बनजङ्गल जस्तो एउटा खुल्ला ठाउँ गाइडले देखाउदै भने- बुद्धको भाइ (मामाको छोरा) देवदत्तले एक पटक नालागिरि नामक एउटा

जंगली हिंसक हातीलाई यही ठाउँमा विहार गरिरहनुभएका बुद्धलाई हत्या गर्न पठाएका थिए । आफूतिर हस्याङ्क फस्याङ्क गर्दै आइरहेको हिंसक हातीलाई करुणामय बुद्धले आफ्नो दाहिने हात उठाएर आशिर्वादमात्र के दिएका थिए ती जङ्गली प्राणी तुरन्त कोमल भई बुद्धको खुट्टानिर शान्तपूर्वक वस्त आए । यो वर्णन सुन्दा बुद्धको महिमा निश्चय नै अपरम्पार छ भन्ने कुरामा म ढुक्क भएँ ।

Tibet Cottage (Pvt) Ltd.

P.O. Box : 1-49 Chha, Jyatha, Thamel, Kathmandu, Nepal
Tel : 226577, 252867 Max : 977-1-240165
E-mail : tcottage@mos.com.np
<http://www.tibetcottage.com>

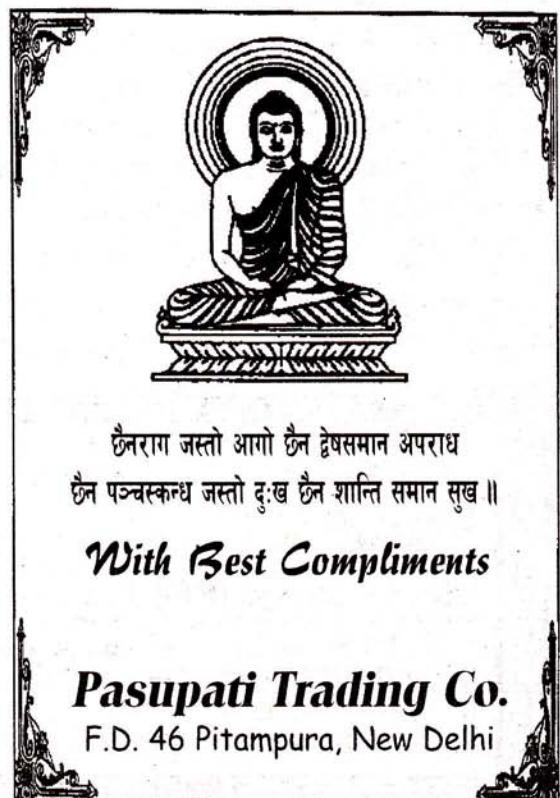
Tibet Cottage is known for excellence and caters to its patrons' wish for cleanliness, help fulness and warm hospitality. Because we are family-owned guest house, stay with us and make it a temporary home of their own.

हाम्रो अर्को गन्तव्य स्थान गृधकूट पर्वत र विश्व शान्ति स्तूप थियो । गृधकूट पर्वतको ठीक सामुन्ने रत्नागिरि पर्वतमा अवस्थित विश्व शान्ति स्तूपमा सजिलैसित पुग्न भारतको पहिलो एरियल रोपवे रहेछ । हामीकहाँ भएको केवलकारजस्तो तर एकलाएकलै मेच जस्तोमा बसेर माथि डाँडामा अवस्थित विश्व शान्ति स्तूपमा पुग्न केवल ७ मिनेट लाग्दो रहेछ । यस स्तूप भित्र भगवान बुद्धको अवशेष राखिएको छ भन्दून् । पहाडको टुप्पामा अवस्थित यो स्तूपको उचाई १२० फिट र गोलाई १०३ फिट भएको र यसको निर्माण जापान बौद्ध संघले गरेको हो भन्ने कुरा गाइडबाट थाहा पाएँ । त्यस स्तूपको चारैतर स्थापित बुद्धका प्रतिमाहरू अत्यन्तै सुन्दर, आकर्षक र मनमोहक छन् । यहाँ पुरेका यात्रीहरू अक्सर यहाँको डाँडाहाट बुद्धको प्रिय ठाउँ गृधकूट पर्वतको अवलोकन गरी फर्कनेगर्दा रहेछन् । तर मलाई यसो गर्न मन लागेन । बौद्ध तीर्थयात्रामा बुद्धको प्रिय ठाउँ गृधकूट पर्वतको दर्शन नगरी कसरी फर्कने ? गृधकूट पर्वत जान विश्व शान्ति स्तूप भएको ठाउँको दुडे भर्याडबाट ओलेर फेरि उक्तनुपर्ने कठिनाई भए पनि हामी गृधकूट पर्वत गएरै छाड्यौ । सुन्दर शान्त विशाल प्रतिमूर्ति यो गृधकूट पर्वतमा त्यसबेला हामी नगरेको भए पछि धेरै पछुताउनु पर्ने थियो होला । बुद्धलाई सान्है मनपर्ने यो ठाउँमा पुग्दा म आनन्दले विभोर भएँ । बुद्धको मनपर्ने ठाउँ दर्शन गर्न पाउनु भनेको म जस्तो बुद्ध अनुयायीको लागि भाग्य र संस्कारको कुरा हो भन्थाने ।

गाईडको कथन अनुसार बुद्धले प्रवचन दिनु हुने खुल्ला ठाउँ, आराम गर्नु हुने ठाउँ तथा सुलु हुने गुफा जस्तो कोठाहरूको अवलोकन गर्न पाउँदा म सान्है भाव विभोर भएँ । बुद्ध बस्नु हुने भनेको त्यहाँको एउटा ठाउँमा श्रद्धासुमन वापत केही पृष्ठहरू र राता पहेला नीला आदि विभिन्न रंगका कपडाहरू सजाएर राखेको ठाउँमा सादर प्रणाम गर्दै बुद्धप्रति आफ्नो श्रद्धा भाव व्यक्त गरें । त्यसपछि त्यहाँ रहेको चट्टानको कापतिर स-साना गुफाहरू देखाउदै यी ठाउँहरूमा भिक्षुहरू बस्ने, सुले गर्ये भनेको सुन्दा म निकै बेर सम्म विस्मित रहें । सांच्चै, बौद्ध तीर्थयात्री जो कोहिको लागि यो गृधकूट पर्वत अपरिमेय पवित्र भूमि हो भन्ने कुरा मैले मनमनै गुर्नै । बेला बखत अहिलेपनि त्यो गृधकूट पर्वत सम्भिन्ने गर्दू र त्यहाँ बुद्देव बस्नुहुने भनेको ठाउँ मेरो दिलदिमागमा कहिलेकाहिं छचल्केर आँखा अगाडी आइपर्छ र यस्तो बेलामा म मनमनै त्यस ठाउँलाई प्रणाम गर्ने गर्दछु ।

राजगिरका विभिन्न ठाउँमा विहान ६ बजेदेखि घुमेको हुँदा मलाई थकाई पनि लाग्यो । घडि हेर्दा ३ बजे छ । यतिकैमा गाइडलाई उसको पारिश्रमिक रकम दिई, विदावारि गरी त्यतैतिर बजारको एउटा साधारण रेस्टरांमा खाना खाइवरी दिउँसो ४ बजे बोधगयाको लागि प्रस्थान गरें । राजगिरवाट बोधगया १०० किलोमिटर टाढा रहेछ । तर बोधगया पुग्न मलाई करिब ३ घण्टा लाग्यो । बाटो पिच भएपनि ठाउँ ठाउँमा विग्रेको र उबडखावड हुँदा ड्राइभरले गाडी विस्तारै हाँकेका थिए । २ घण्टासम्म त गाडीलाई निकै विस्तारै गुडाउनु पन्यो । त्यसपछि अर्को एक घण्टाको बाटोमा मात्र गाडीले आफ्नो गति रामैरी लिन सकेको थियो । राजगिरवाट बोधगया जाँदा दायाँबायाँको दृष्य ज्यादै सुन्दर तथा मनमोहक भएको देखें । टाढा टाढा सम्म फैलिएका खेतहरूमा गहुँवालीहरू लहलह भुम्मिरहेका थिए । आकलभुकल कहिंकतै स-साना डाँडाहरूसँग जम्काभेट हुँदा यस्तो समर्थ भूमिमा पनि यस्ता डाँडाहरू कसरी बने होलान् भन्ने उत्सुकता हुन्यो तर मनको कुरा मनमै राखी म हुइँकिदै गाएँ ।

गाडीभित्रै ड्राइभरसँग गफसफ गर्दै गएँ ।

छैनराग जस्तो आगो छैन द्वेषसमान अपराध
छैन पञ्चस्कन्ध जस्तो दुःख छैन शान्ति समान सुख ॥

With Best Compliments

Pasupati Trading Co.
F.D. 46 Pitampura, New Delhi

बुद्ध, हामी र मेरो आशा

- प्रदीप ढकाल

मानवले आफ्नो स्वार्थका लागि
अवतारको संज्ञा दिएको विक्षिप्त महामानव
निश्चित समूहले आफै दायरामा व्याख्या गरेर
संकुचित बनाइएका सर्वश्रेष्ठ मानव
अवतारवाई धर्मश्रीहरूले
जब जस्ती भिराइदिएका उपमाहरूले धिच्छएका मानव
प्राणी हिंसा गर्नेहरूवाट पनि आडम्वरी ढगले
पूजिन वाध्य शान्ति
विशाल ह्रदय भएका तर पनि
स्वार्थी मानवले राजनैतिक सीमानामा बनाइएका विवश बन्दी
वैदिक दरिद्रता प्रदर्शन गरेर
बुद्धलाई निश्चित क्षेत्रमा बन्दी बनाउने हामी
बुद्ध तेरो र मेरो भने भै भगडामा लागेर
पेटको ज्वाला शान्त पार्ने पनि हामी
बुद्धका नाममा काटमार र हिंसा गर्ने पनि हामी
अनेकौं उपमा र अलंकारले सुशोचित पार्ने बहानामा
बुद्धलाई कुरुप बनाउने पनि हामी,
बुद्ध मेरेका छैनन् मारिएका छन्
शान्ति मेरेको छैन, सोसिएको छ
मानवीय भावना मेरेको छैन, दवाइएको छ
मानव मानव होइन् दानव बनेको छ।
विवेक गुमाइसकेका मानवहरूले बाहुल्यता छ विश्वमा
संकीर्ण सोचाइमा सीमित पारिएका छन् बुद्ध
तर
अब बुद्ध पुनः आफै जुमुराउनु परेको छ,
मानव कल्याणका लागि
दाननीय स्वभावको परिशान्तिका लागि
मानवीय भावनाको उदघोषणका लागि
बुद्ध पूनः उठनु परेको छ,
मानवीय कल्याणका मार्गमा अविरल हिँडिरहेका यात्रीलाई
मोहको संसारको बास्तविकता बोध गराउनका लागि
सांसारिक भौतिक सुखसयलमा रमाउदै
सीमित संसारमा भुल्लेहरूलाई
संकुचित दायरा त्यान आक्छान गर्नका लागि
मानव सभ्यतालाई पुनर्जीवनको लागि हिडेका विप्लवीहरूलाई
मार्गच्यूत हुनवाट जोगाउकनका लागि

बुद्ध पूनः व्यूहिनु परेको छ
कसैको आगमनमा स्वागतका लागि
म पनि एउटा लहरमा उभिइरहेको छु
मानव बन्ने धुनमा विचलित हुन् लागेको मेरो ह्रदयको ज्वाला
शान्त पानका लागि मलाई कसैको आशा छ,
एउटा जीवन जीउनका लागि हजारौं पटक मर्नुपरेको मानवलाई
जीवन र जगतको बास्तविकता बोध गर्न कसैको प्रतीक्षा छ,
त्यसैले त मलाई कसैको पवित्र भावना सापट लिईरैभन्न मन
लाग्छ भगवान् ।
एउटा फिनो आशा छ,
एउटा विश्वास छ,
शायद त्यो तिमी नै हौ कि । लाग्छ भगवान् ।
एउटा फिनो आशा छ,
एउटा विश्वास छ,
शायद त्यो तिमी नै हौ कि ।

*With Best
Compliments of*

CE

CONSTRUCTION PVT. LTD.

Bagmati Chambers, Flat 4/5
Ka 2-2/18 Milan Marg, Teku
P.O. Box 1223, Kathmandu, Nepal
Phone No. 243120, 252124
Fax : 977-1-231043
E-mail : cecon@mail.com.np

तीनै वर्णहरूको दाशता

❖ भद्रन्त आनन्द कौशलत्यानय
अनु. सम्यक् सम्बोधि प्राणपुत्र

'यद्यपि मनुस्मृतिमा शुद्रहरू बारे धेरै वताइएका छन् । तर शुद्र कसलाई भनिन्छ ? यो शायद कतै पनि वताइएको छैन । वरु शुद्रको कर्तव्य वताइएको छ । शुद्र प्रति गरि ने व्यवहार सम्काइएको छ, शुद्रलाई दिहने दण्डहरू वताइएको छ, तर शुद्र कसलाई भनिन्छ भन्ने कतै पनि चर्चा गरिएको छैन ।

यो आज्ञा दिइएको छ, कि शुद्रको नाम यस्तो राखियोस् कि जुन घृणा उत्पन्न गर्ने होस् (२-३१) । तर त्यहाँ पनि यो वताइएको छैन कि शुद्र भनिन्छ कसलाई ? जहाँ ब्राह्मणहरूलाई प्रातः काल र सन्ध्याकालमा गायत्रीको पाठ गर्ने आदेश दिइएको छ, त्यहाँ यो भनिएको छ कि जो ब्राह्मण विहान वेलुका गायत्री जप गर्दैन उसलाई शुद्र जस्तै वहिष्कार गरिरिदिनु पर्दछ । तर यहाँ पनि शुद्र को हो यो करा भने वताइएको छैन । दोश्रो अध्यायको एक श्लोक छ-

योऽनधीत्य हिंजो वेदमन्त्र कुरुते श्रमम् ।
स जीवन्त्वे शुद्रवमासु गच्छति सान्त्यः ॥२-१६॥

जो द्विज अर्थात् जो ब्राह्मण वेदको अध्ययन नगरी अन्य शास्त्रहरूमा परिश्रम गर्दछ, त्यो ब्राह्मणलाई आफ्नो वंश सहित जिउदै शुद्रत्वको प्राप्ति हुन्छ ।

यो त वेद अध्ययनको महिमा भयो । जस अनुसार वेदको अतिरिक्त अन्य शास्त्रहरूमा परिश्रम गर्ने प्रत्येक ब्राह्मणलाई जिउदै शुद्रत्वको प्राप्ति हुन्छ । त्यसैले यसको भावार्थ यही भयो कि ब्राह्मणत्व त जन्ममाथि निर्भर गर्दछ र शुद्रत्व भने कर्ममाथि । आज कति ब्राह्मण छन् जो वेद अध्ययन नै गर्ने गराउने छन् ? वाकि जो ब्राह्मण न केवल वेदहरूको अध्ययन अध्यापन नगरी अन्य शास्त्रहरू पढाउने लेखाउने तथा जो लेख्ने पढ्ने काम नै गर्दैनन् के ती सबले शुद्रत्वको प्राप्त गरीसक्यो र ? यदि त्यसो हो भने ब्राह्मणहरूलाई यस विशाल भारतीय समाजमा मशाल लिएर पनि खोज्न सकिदैन । किनकि आजकालको ब्राह्मण भारतको प्रधानमन्तीत्वदेखि लिएर जुताको दोकान सम्मका

धन्दा गर्दछन् त के ती सबैलाई शुद्रत्वको प्राप्ति भैसके ? मनु महाराजको असदिग्ध उत्तर छ, कि "हो" तर यहाँ पनि यो स्पष्ट हुैन कि वास्तवमा शुद्र कसलाई भनिन्छ ?

कुन वर्णका मानिसहरूले कुनकुन वर्णमा विवाह गर्न सक्दछ ? तेश्रो अध्यायको १३ औं श्लोक, जहाँ यो शंकाको समाधान गरिएको छ, त्यहाँ यसो भनिएको छ-

शुद्रैव भार्या शुद्रस्य सा च स्वा च विशः स्मृते ।
ते च स्वा चैव राजश्च त्राश्च स्वाचाग्रजन्मनः ॥३-१३॥

शुद्रलाई केवल शुद्रसंग विवाह गर्ने आदेश छ । स्मृतिहरूका अनुसार वैश्य आफ्नो वर्णका केटीसंग र शुद्रवर्णकी केटीसंग विवाह गर्न सक्दछ । क्षत्रिय आफ्नो वर्णको साथै वैश्य र शुद्रवर्णकी केटीसंग विवाह गर्न सक्दछ । र ब्राह्मणले त विनाकुनै भेदभावले तीनै वर्णकी केटीहरूसंग विवाह गर्न सक्दछ ।'

अतुलनीय टिकाउ द आदाभद्रायीसुविधाका साथ Jialing को पटम्पटागत पावटको आष्टचर्यजनक संगम । आजैदेखि Jialing हाँक झुल गर्नुहोस् द बाँकी अब्य बाइकहरूमन्दा तपाईंलाई धेटै अगाडि यसले पुऱ्याएको महिन्द्रुस गर्नुहोस् ।

Sugan Trading Company P. Ltd.

Jialing Complex, Basundhara, Ring Road
Kathmandu, Nepal

Tel : 353136, 355365, Max : 977-1-355348,

E-mail : sugan@mos.com.np

Tripureshwor Showroom, Tel : 249503

मनु महाराजले यदि सबै वर्णका पुरुषहरूलाई ठीक ब्राह्मणलाई जस्तै सबै वर्णका महिलाहरूलाई पत्नीको रूपमा स्वीकार गर्ने अनुमति दिएको भए उनले कति महान राष्ट्रिय एकात्मकताको सम्पादन गर्थ्ये होलान् । तर लाग्दछ कि यस विषयमा मनु महाराजका मत मान्य छैन । यस अगाडि यस मतको स्पष्ट विरोध दृष्टिगोचर हुन्छ-

न ब्राह्मण क्षेत्रिययोरापद्यपि ही तिष्ठतोः ।
कस्मिश्चिदपि वृतात्ते शुद्रा भायोपदिश्यते ॥३-१४॥

ब्राह्मण र क्षत्रियलाई आफ्नो वर्णको कन्या नपाए तापनि शुद्रासंग विवाह गर्नु इतिहास सम्मत छैन ।

इतिहास सम्मत नहोस, शास्त्र सम्मत त छ । शायद शास्त्र सम्मत पनि होइन होला । कुनै कुनै शास्त्रमा परस्पर विरोधी कुराहरू हुनु पनि आश्चर्यजनक होइन । लेखिएको छ-

हीनजातिस्त्रियं मोहादुद्धन्तो द्विजाताय ।
कुलान्येच नयन्त्यापु ससंतानानि शुद्रताम् ॥३-१५॥...

जो द्विज अज्ञानतावश नै हीन जातिका कन्यासंग विवाह गर्दछ, त्यो सबै कुल आफ्नो सन्तान सहित शुद्रत्वको प्राप्त गर्दछ ।

पुर्वसूचना छ कि जो ब्राह्मणले वेद पठन-पाठन गर्दैन, उस्लाई शुद्रत्व प्राप्त हुन्छ । अब यहाँ दोश्रो सूचना छ कि ब्राह्मणले आफ्नो जाति भन्दा अन्य हीन जातिका कन्यासंग विवाह गरेमा, शुद्रत्वको प्राप्त हुन्छ । यस बाट पुनः यो संकेत मिल्दछ कि मनु महाराजको दृष्टिमा ब्राह्मण नै शुद्र हुन सक्दछ । के यसको कुनै हिसाब लगाउन सकिन्छ कि

कुन चाहिं हीन जातिका कन्यालाई ग्रहण गर्नाले कति ब्राह्मण र कुन कुन ब्राह्मणहरूलाई शुद्रत्वको प्राप्त भए त ? शुद्रासंग विवाह गर्दा ब्राह्मण किन शुद्रत्वमा पुग्दछ ? यसको कारणमा भनिएको छ-

दैवपित्र्यातिथे यानि तत्प्रधानानि यस्य तु ।

नासन्ति पितृदेवास्तन्त्रं च स्वर्गं त गच्छति ॥३-१६॥

ब्राह्मणको विवाहित शुद्रापत्नीद्वारा बनाइएको खाना देवता पितृ ग्रहण गर्दैनन् । जो ब्राह्मण शुद्राको पति हुन्छ, उ द्वर्ग जान सक्दैन ।

शुद्रासंग विवाह गर्ने जुन आपत्ति छ, त्यो इहलौकिक नभई पारलौकिक हो । एक त शुद्राद्वारा बनाइएको भोजन देवता पितृ ग्रहण गर्दैनन्, अर्को विचरा श्रीमानको स्वर्ग मार्ग अवरुद्ध हुन्छ । भनिएको पनि छ-

वृक्षेलीकेनपीतस्य निःश्वासोपहतस्य च ।

निष्कृतिर्विथीयते ॥३-१७॥

जो ब्राह्मण शुद्राको ओठमा म्वाइ खाँदा उसको थुक चाट्दछ, उसलाई आफ्नो ओछ्यानमा सुताएर उसको निःश्वासद्वारा आफ्नो प्राणवायु दुषित गर्दछ, र जो उसमा सन्तान उत्पन्न गर्दछ, उसको निस्तारको लागि कुनै उपाय छैन ।

यस इहलोकको तेश्रो चरण भने गायब भएको छ । जो उसमा सन्तान उत्पन्न गर्दछ, अर्थ संगतिको अनुकूल छ । वास्तवमा यस्तो ब्राह्मणको निस्तार नै छैन । त्यस शुद्र स्त्रीको त भन निस्तार हुन नै सक्दैन । किनकि एक त करेला त्यस माथि नीम भने भै एक त स्त्री त्यस माथि शुद्रा भनी थपिएको छ ।

*We express heartiest warm greetings & best wishes to
The Ananda Bhoomi*

World Distribution Nepal Pvt. Ltd.

P.O.Box:11291,SiddhiBhawan,Kathmandu,Nepal

Tel:243706,246234,255088,263600,Max:977-1-243726, E-mail:bishwa@ccnep.com.np

आश्चर्यको कुरा के छ भने शुद्रासंग सम्बन्ध स्थापित गर्ने यति धृष्णा हुँदाहुँदै पनि उनीसंग विवाह गर्ने यस्तो विधान पनि बनाईएको छ-

**शरः क्षत्रिया ग्राहयः प्रतोदो वैश्यकन्या ।
बसनस्य दशा ग्राहया शुद्रयोत्कृष्टवेदने ॥३-४४॥**

क्षत्रिय केन्या विवाहको समय ब्राह्मणको हातको वाण पकडन् वैश्य कन्याले ब्राह्मण र क्षत्रियको हातको कोरा पकडन् र शुद्र कल्याले ब्राह्मण, क्षत्रिय र वैश्यको लुगाको किनारा पकडन् ।

धाहा छैन यो ब्राह्मणको हातमा कोरा कहाँवाट आयो ?

भारतमा अतिथि सत्कारका ठुलो द्वाङ्ग फुकिन्छ । त्यसैले अतिथिलाई देवता नै मानिन्छ । ब्राह्मण पाहुना होस् र ब्राह्मण घरपति होस् काम चलाउ छ । तर ब्राह्मणको घरमा आउने वैश्य तथा शुद्र अतिथिको लामि भने यस्तो विधान छ-

वैश्यशुद्रादपि प्राप्तां कुटुम्बेऽतिथिं धर्मिणौ ।

भोजयेत्सह भृत्यैस्तावानृशक्त्यं प्रयोजनम् ॥३-११॥

यदि वैश्य या शुद्र अतिथि रूपमा ब्राह्मण घरपतिकहाँ आएमा उनीहरूलाई दया गरी नाकर चाकरसंग वसाएर भोजन गराउनु पर्दछ ।

ब्राह्मण मालिकको घरमा वैश्य या शुद्र अतिथि भएर आउन सक्छ तर तिनीहरूले भोजन गर्दा भने नाकर चाकर सर्गे गनुपर्दछ । यो जुन शुद्रको हातको भोजन खान निषेध छ, यो खास आफ्नो लागि होइन । यो मात्र पितृहरूको विचार गरी भोजनको बारेमा पितृहरूका समय सारिणी (Time Table) निश्चित गरिएको हो-

द्वौमासौ मूल्यमासानेन त्रौम्यसान्त्वेति रिपेत् तम् ॥११॥

औरम्रेनाथ चतुरः शाकुनेनाथ पञ्च वे ॥३-४६॥

‘माघामासुद्वारा दुई महिना, हारणका मासुद्वारा तीन महीना, भेडाको मासुद्वारा चार महीना र भोज्य पंक्तीको मासुद्वारा पाँच महीना पितृहरू रहन्छन् ।

‘यसैप्रकार यो भिन्न भिन्न मासुहरूका क्रम १२ वर्षसम्म भलाइएको छ । ब्राह्मण गण जो नानातरहका मासु खाने कष्ट उठाउँछ, ती सब आफ्नो लागि होइन ती सबै मात्र पितृको लागि हुन् ।

‘बाबा साहेब आम्बेडकरद्वारा आफ्नो पुस्तक ‘शुद्र को थिए?’ मा एक विचारार्थी कुरा लेखिएको छ कि- पहिला तीन वर्ण मात्र थिए, चौथो वर्ण थिएन । तीने वर्णहरूमा एक वर्ण क्षत्रिय थियो । ती क्षत्रियहरू मध्ये कसैलाई अनेक कारणले शुद्र बनाइदियो । डाक्टर अम्बेडकरको यस मतलाई मनुस्मृतिको निम्नलिखित श्लोकले पनि पुष्टि गर्दछ-

न शुद्र राज्ये निवसेन्नाधार्मिकजनावृते ।

पापणिङणाक्रान्ते वोपसृष्टेऽन्यजैर्नमिः ॥४-६७॥

जहाँ शुद्रहरूको राज्य छ, त्यहाँ नवस्नु । अधार्मिक व्यक्तिहरूसंग घेरिएर नवस्नु पापणहरूसंग घेरिएर नवस्नु । अन्यज व्यक्तिहरूसंगवाट पनि टाढा रहन् ।

जहाँ शुद्रहरूका राज्य छन् त्यहाँ नवस्नु- ‘के यो भनाई विशेष ध्यान दिनु योग्य छैन ? यसको मतलब शुद्र मानिने मानिसहरू कतै कतै राज्य पनि गर्दा रहेछन् । उनीहरू “तीनै वर्णका सेवक मात्र” रहेनन् यद्यपि उनीहरूलाई परि स्थिति विशेषले “तीनै वर्णका सेवक” बन्नका लागि मजबुर बनाइयो ।

थाहा छैन शुद्रहरूले ब्राह्मणहरूको के विगारेको थियो ? कोहीले त अवश्य विगारेको होला र उनीहरूको लागि यस्तो निर्दयतापूर्ण नियम बनाइएका छन्-

न शुद्राय मतिं द्व्याल्नोच्छि नं हविष्कृतम् ।

न चास्योपदिशेद्वमं नं चास्य व्रतमादिशेत् ॥४-८०॥

शुद्रलाई वृद्धि नदेओस्, न उसलाई जुठो नै देओस् र न उसलाई हविको अंश नै देओस् । न उसलाई धर्म उपदेश गरोस् न उसलाई व्रत पालन गर्ने आदेश देओस् ।

यदि मनुमहाराजको आदेशको विरुद्ध कसैले यस्तो गर्दछ, भने त्यस समयको भविष्य कसैको पनि मनमा आतक उत्पन्न गर्न पर्याप्त छ-

यो हृष्यस्य धर्ममाचष्टे यश्चैनादिशाति व्रतम् ।

सो संवलं नाम तमः सह तैतैव मज्जाति ॥१-८४॥

‘जो व्यक्ति, कुनै पनि शुद्रलाई धर्मको उपदेश गर्दछ, वहाँ नियम पालन गराउँदछ, त्यस शुद्रसर्गे असंवृत नामको नरकमा जन्म लिनुपर्दछ ।’

शुद्रको यो सामाजिक बहिष्कार यहाँसम्म गरिएको छ कि मिकाको ब्राह्मणलाई पनि शुद्र हातले छुन सक्दैन । मजबुरी नै

भएमा दोश्रो कुरा हो । त्यसैल उल्लेख गरिएको छ-

न विप्रं श्वेषं तिष्ठत्सु मृतं शुद्रेणानाययेत् ।
अस्वगार्यं ह्याहृतिः सा स्याच्छुद्रसंपर्शवृष्टिता ॥-१०४॥

यदि आफ्नो मानिस भएमा ब्राह्मणले कुनै पनि शुद्रलाई ब्राह्मणको लाश छुन दिन हुँदैन । यदि शुद्रले ब्राह्मणको लाशलाई छुएमा, स्वर्ग जान सक्दैन ।

जुन गाईलाई गौमाता मान्दछ र प्रचार गर्दछ उसको मृत्यु पछि उसलाई कुनै पनि ब्राह्मण हात लगाउदैन । तब कुनै न कुनै शुद्रलाई मात्र होइन बल्कि कुनै न कुनै अछुतलाई समातेर ल्याउने गर्दछ । यदि शुद्रको स्पर्श मात्रले कोही स्वर्ग जान सक्दैन भने सबै गौमाताहरू नरकगामिनी नै भए होलान् ।

भारतमा एक सुक्ति प्रशिद्ध छ कि राजाको पूजा केवल आफ्नो देशमा मात्र हुँच्छ तर विद्वानको पूजा सर्वत्र हुँच्छ । लाग्दछ मनुमहाराजलाई यो सिद्धान्त मान्य छैन । उसको दृष्टिमा एक विद्वान शुद्र भन्दा एक निरक्षर ब्राह्मण नै अधिक मान्य छ । यसैले उनले राजाहरूलाई धर्मोपदेश दिलाउने सम्बन्धमा यो आदेश छ-

जातिमात्रोयजीवि वा कामं स्याद्ब्राह्मणवृत्तः ।
धर्मप्रवक्ता नृपतेर्नु शुद्रः कथंचन ॥८-२०॥

जो नाम मात्रको ब्राह्मण छ, ऊ पनि राजाको लागि अथवा राजा मार्फत धर्मोपदेशक हुन सक्दछ, शुद्र तीन कालसम्म हुन सक्दैन ।

यदि कुनै राजाले कुनै शुद्रलाई न्यायकर्ता नियुक्त गरि दिएमा, उसको लागि मनुमहाराजको चेतावनी छ-

यश्य शुद्रस्तु कुरुते राजो धर्मविवेचनम् ।
तस्य सीदिति तद्राष्ट्रं पंके गीरिव यस्येतः ॥८-२१॥

जुन राजाको राज्यमा शुद्र न्यायाधीश हुँच्छ त्यो राष्ट्र हेदोहाँदै अधोपतन भएर जानेछ । हिलोमा फसेको गाईको दुर्दशा जस्तै त्यस राष्ट्रको दुर्दशा हुनेछ ।

यति मात्र कहाँ हो र ? अझ धर्मकीको भाषामा यसो पनि भनिएको छ-

यद्राष्ट्रं शुद्रभुयिष्टं नास्तिकाक्रान्तयद्विजम् ।
विनश्यत्यासु तत्कृत्नं दुर्भिक्ष व्याधिपीडितम् ॥८-२२॥

जुन देशमा शुद्रहरूको अधिकता हुँच्छ, जुन देशमा नास्तिकहरूद्वारा आकान्त हुँच्छ त्यस देशको शीघ्र भाश हुँच्छ, त्यहाँ दुर्भिक्ष र रोगको राज्य हुनेछ ।

चीन र रूस दुवै नास्तिक राज्य मानिन्छन् भने भारत अपेक्षाकृत आस्तिक । हामी भन्न सक्दैनौ अथवा भन्न चाहैनौ कि दुर्भिक्ष र रोग चीन र रूसमा अधिक हुँच्छ अथवा भारतमा ?

अब फेरि हेरौ कि मनुमहाराजको दृष्टिमा शुद्र हुन किति ठूलो अपराध छ । शुद्रहरूद्वारा ब्राह्मणहरूलाई गरि एको अपमानको सम्बन्धमा मनुमहाराजको कथन छ-

एक जातिद्विजातीस्तु वाचा दार्णया क्षिप्त ।

जिह्वायाः प्राप्नुयाच्छेवं जघन्यप्रभवोहि स ॥८-२७॥

यदि कुनै शुद्रले कुनै ब्राह्मणलाई ‘पापी’ भनी गाली दिएमा उसले जिक्का (जिभो) छेदनको दण्ड पाउने छ । किनकि उसको उत्पत्ति जघन्य स्थानवाट भएको छ ।

ठीकै छ खुट्टावाट उत्पन्न हुनेहरूलाई के अधिकार छ, मुखवाट उत्पन्न हुनेहरूलाई अपमान गर्ने ? अस्तु अझ थपिएको छ -

नामजातिग्रहं त्वेषानभिद्विरेण कुर्वतः ।

निक्षेपयोयोमयः शंकुञ्जलनास्ये दशांगुल ॥८-२७॥

जातिको नाम लिएर यदि कुनै शुद्रले द्रोहवश ब्राह्मणलाई केही भनेमा उसको मुखमा तातिएको दश औलाको छड राखिदिनु पर्दछ ।

यति मात्र विचार गरे हुँच्यो कि तातिएको दश औलाको छड कसैको मुखमा राख्न सकिन्छ कि सकिदैन । फेरि राजाको लागि भने यस्तो आदेश छ-

धर्मोपदेशं दर्पणं विप्राणामस्य कुर्वतः ।

तप्तमासेच्येतैलं वक्त्रे श्रोत्रे च पारिष्यः ॥८-२८॥

ब्राह्मणलाई यदि शुद्रले अभिमान गरेर धर्मोपदेश गर्ने गल्ति गरेमा राजाले उसको मुख र कानमा उम्लेको तेल खन्याइदिनुपर्दछ ।

यदि शुद्रले गाली गरे तापनि दण्डनीय छ रधर्मोपदेश गरे तापनि दण्डनीय नै छ । शुद्रहरूको अपेक्षा अन्त्यजहरूलाई दण्ड विधान अझबढी कडा छ ।

येनकेनचिदिगेत हिस्याच्चेच्छेष्मन्त्यजः ।

छेत्व्य तत्तदेवास्य तन्मनोरनुशासनम् ॥८-२९॥

अन्त्यज आफ्नो कुनै पनि अंगद्वारा द्विजलाई पिटेमा उसको त्यही अंग काटिदिनुपर्छ, यो मनुजीको आज्ञा हो ।

वास्तवमा यो कुनै मनुजीकै आज्ञा हो वा होइन, त्यो थाहा छैन । न मनु थियो या थिएन यसको पनि कुनै प्रमाण छैन । विद्वानहरूको भनाईअनुसार मनुस्मृति कुनै मनुको रचना नै होइन ।

आफ्नो त्यस आज्ञालाई मनुस्मृतिकारले अगाडिको श्लोकमा अरु स्पष्ट पारेको छ -

पाणिमुद्यम्य इण्डं वा पाणिच्छेदनमर्हति ।
पादेन प्रहरन्कोपात्पादच्छेदनमर्हति ॥८-२८॥

यदि कुनै अछुतले कुनै ब्राह्मणलाई पिट्न हात उठाएमा उसको हात काटिदिनुपर्छ, यदि क्रोधले लातले हानेमा खुटा काटिदिनुपर्छ ।

कुनै अछुतले कुनै ब्राह्मणलाई पिटेमा त अपराध हुन सकदछ । त्यतिमात्र नभएर मनुस्मृतिकारको भनाईअनुसार शुद्रले ब्राह्मणसंग एकसाथ वसे तापनि महान अपराध नै हुन जानेछ -

सहासनमभिप्रेसुरुत्कृष्टं स्यापकृष्टजः ।
कट्याकृतांकोनिवर्स्य स्फिचं वास्यावकत्येत् ॥८-२९॥

यदि कुनै नीच वर्णका मानिस कुनै ठूलो वर्णसंग एकसाथ एक आसनमा वसेमा, राजाले उसको कम्मर भाँचिदेओस्, त्यसलाई देशनिकाला गरिदेओस् या उसको चाकको मासु ताछिदेओस् ।

अरु पनि भनिएको छ-

केशेष्वर्णहतो हस्ती छेदयेदविचारयत् ।
पादयोदाढिकायां च ग्रीवायां वृषणेषु च ॥८-२८॥

यदि अभिमानवस कुनै शुद्रले ब्राह्मणको टुपी, खुटा, दाही, गर्दन, अण्डकोष पक्रेमा, राजाले विनाविचार गरी उसको दुबै हात काटिदेओस् ।

टुपी समाउंदा त अपराध गच्छो भनेर कुरा बुझन सकिन्दै तर खुटा समाउंदाखेरि पनि दुबै हात काटिदिनु यो कस्तो न्याय ? शुद्रको कर्तव्यको चर्चा चातुर्वर्ण प्रकरणमा नै भैसकेको छ । यहाँ त्यसको पुनः दोहोरो धर्का तानेभै छ -

शुद्रं तु कायरेहास्यं क्रीतमक्रीतमेव च ।

दास्यामैव हृष्टोऽसी ब्रह्मणस्य स्वयंभुवा ॥८-४७॥

शुद्र चाहे किनिएको दास होस् या नहोस् । राजाले उसलाई दासजस्तै काम लेओस् । किनकि ब्रह्माले उसको रचना ब्राह्मणको सेवा गर्नको लागि गरेको हो ।

जब ब्राह्मणहरूका ब्रह्माले उनको रचना गच्छो तब उनको लागि ब्राह्मणहरूको सेवा गर्ने शुद्रको रचना गर्नु स्वाभाविक स्तरमा अनिवार्य नै थियो । शुद्रको लागि दासत्व मजबुरी होइन । यो त उनीहरूको स्वभाव हो । हेर्नुहोस्-

न स्वामिना निसृष्टोऽपि शुद्रो दास्याद्विमुच्यते ।
निसर्गं हितत्तम्य कस्तस्मातदपेहति ॥८-४८॥

स्वामीद्वारा त्याग्नाले पनि शुद्र सेवावृतिवाट मुक्त मान्य सकिदैन । सेवा गर्नु उसको स्वाभाविक वृत्ति हो । त्यसबाट उसलाई कसले छुटाउन सक्छ ?

साँच्चै नै मनुस्मृतिजस्तै स्मृतिहरू भएसम्म कसैले छुटाउन सक्दैन । सर्वप्रथम शुद्रसंग धन आउंद्धै नै कहींवाट ? यदि कहींवाट शुद्रसंग धन आइहालेमा यस विषयमा मनुस्मृतिकारको भनाई छ-

विसद्धधं ब्राह्मणः शुद्रादव्ययोपादानमाचरेत् ।

नहि तस्यास्ति किञ्चित्स्वं भुहार्यथोहि सः ॥८-४९॥

ब्राह्मणलाई आवश्यकता भएमा, शुद्रको धन निर्धक्क लेओस् किनकि शुद्रको आफ्नो धन त हुन नै सक्दैन । उसको सबै धन उसको मालिकको हो ।

शुद्रसंग धन छैन भने के खान्दै के पिउँछ, यसतरफ मनु महाराज सर्वथा उदासीन छैन । उनको आदेश छ-

उच्छिष्टमन्तं दानव्यं जीणानि वसनानि च ।

फुलाकाश्चैव धान्याना जीर्णश्चैव परिच्छदा S ॥९०-१२५॥

शुद्रलाई जुठो खानको लागि दिइयोस्, पुरानो वस्त लगाउन दिइयोस्, निस्सार धान दिइयोस् र फाटेको पुरानो ओछ्यान दिइयोस् । उसले धन किन संचय गर्न सक्दैन ? यसको उत्तर हो-

शकेनापि हि शुद्रेण न कार्यो धनसंचयः ।

शुद्रो हि धनमासाद्य ब्रह्मणानवबाधते ॥९०-१२९॥

यदि शुद्र समर्थ भएमा पनि उसंग धन संचय हुनादिनु हुदैन । किनकि शुद्रसंग धन भएमा त्यो शुद्रले ब्राह्मणलाई नै कष्ट पुर्याउने हुन्छ ।

ब्राह्मणलाई गाली दिंदा पनि शुद्रको हत्या गर्ने विधान छ । यदि कुनै ब्राह्मणद्वारा शुद्र मारिएमा त्यसको प्रायशिचतको विधान छ । तर कस्तो प्रायशिचत ?

माजरिनकुलाँ हत्या चापं मण्डुकमेव च ।
स्वगोदैलुकाकाशं च शुद्रहत्या ब्रतं चरते ॥११-१३॥

विरालो, न्याउरीमुसा, नीलकण्ठ चरा, भ्यागुता, कुकुर, गोही, उल्लु र काग हत्या गरिएमा त्यही प्रायशिचत गर्नु पर्दछ, जुन शुद्रको हत्या गर्दा गरिन्छ ।

शुद्रको हत्या गर्नु त्यति मात्र अपराध मानिन्छ, जस्ति ठूलो अपराध कुकुर विरालो मार्दा हुन्छ ।

के यही हो ब्राह्मण समर्दिता ?

धर्मको मर्म नबुझनेहरू

❖ मुकुन्द शाक्य,
शाक्य बेठा आटेस, बागलुङ

जीवन दुङ्गा पार लगाउँछ बुद्धधर्मले
बुद्ध शिक्षा ग्रहण गरौ तन, मन र शरीरले ॥
तृष्णा नदी हो त्यो सधै बगदछ
मोह जाल हो त्यो आफै जेलिन्छ ॥
राग आगो हो भित्र भित्रै जल्दछ ।
मुक्तिको वाटो खोज्दै जाऔं आ-आफ्नो संघले ।
बुद्ध शिक्षा ग्रहण गरौ तन, मन र शरीरले ॥
यो मेरो भन्यो त्यो मेरो भएन ।
रक्तको नाता पनि आफ्नो भएन ॥
धन सम्पति कोही साथ लगेन ।
बुद्ध शिक्षा ऐना छेउ जीवन वाटो खोज्नेले
बुद्ध शिक्षा ग्रहण गरौ तन, मन र शरीरले ॥
आक्रोश पोखे आफ्नो अभिमानमा ।
छायाँ भै दुःख आउँछ थाहै नपाई ॥
भुठको खेतीमा किन आयौ रमाई ।
भंगालोको माछा भयौ आफ्नो आफ्नो मर्मले ।
शान्तु, भिन्नु भन्नु सबै आफ्नो धर्म कर्मले ॥
जीवन दुङ्गा पार लगाउँछ बुद्ध धर्मले ।
बुद्ध शिक्षा ग्रहण गरौ तन, मन र शरीरले ॥

सकल प्राणीमात्रया भिं जुइमा,
दुःख मदुपि जुइमा,
भय मदुपि जुइमा व
सुखपूर्वक हवनावने फुपि जुइमा ।

ताम्राकार हाउस

Tamrakar House

The Family Store

शुक्रपथ, यैं, फोन : २५९९०७, २५९८०७

Shopping Center

पुतलीसडक, यैं, फोन : २४५३४८

फ्याक्स : २५९३१७

रेकी ! रेकी !! रेकी !!!

स्वस्थ र सुखी संसारको निर्माण गर्ने
अपार शक्ति रेकी

करुणा रेकी तथा लामाफेरा

कुनै पनि शारीरिक वा मानसिक रोगहरू जस्तै :
चिन्ता, तनाव, नैराश्यता, अनिद्रा, टाउको दुखाई,
डर, नशा सम्बन्धी रोग, बाथ हड्डी खिइउको,
मुत्र एवं पित्त थैली पत्थरीको सफलताका साथ
उपचार भइरहेको छ ।

नेपाल रेकी द्यान केन्द्र

सामाख्यसि, काठमाडौं, फोन : ३६९५११, ३६०५१२

बुद्धधर्म प्रचार-प्रसारमा जोड दिनुपर्ने

❖ बुधिं बहादुर तामाङ्ग, धादिङ

वर्तमान असहज एवं अशान्तिले जतातै छाइरहेको परिस्थितिमा भगवान् बुद्धद्वारा देशित जीवनोपयोगी उपदेशलाई उपयोग गरेर हामी प्रचार-प्रसार कार्यमा संलग्न हुनुपर्ने आजको आवश्यकता हो । विशेषतः गाउँघरमा धर्मको वारेमा जो जिज्ञासु छन्, तिनीहरूमा जुन धर्म गर्ने इच्छा-आकांक्षा छ, धर्मलाई जसरी भएपनि अगाडी बढाउने, जुन चाहना छ त्यस्ता व्यक्तिहरूमा धर्म सम्बन्धि ज्ञान कमी भएको देखिन्छ । त्यसकारण धर्म प्रचार-प्रसारको माध्यमबाट भिक्षु-अनागारिका तथा विद्वानहरूले तिनीहरू समक्ष धर्मको वारेमा ज्ञान दिलाउनुपर्ने अपरिहार्यता देखिन्छ । भिक्षु-अनागारिका तथा विद्वानहरू धर्मको वारेमा एकै ठाउँमा मात्र सीमित नभई विभिन्न क्षेत्रहरूमा छरिएर धर्म प्रचार-प्रसार कार्य गर्ने तर्फ पनि ध्यान जानुपर्ने देखिन्छ । परिणामतः सम्पूर्ण जिज्ञासुहरूले बुद्ध धर्मको वारेमा केही ज्ञान प्राप्त गर्न सम्भेद्ध । बुद्धोपदेश-ज्ञानलाई निरन्तरता दिन पञ्चशील पालनालाई बढी जोड दिनु पर्दछ ।

वर्तमान परिवेशमा नेपालका भिक्षु-अनागारिकाहरू शहरमुखी भई काठमाडौं उपत्यकामै सात्र सीमित रहेको देखिन्छ । उपत्यका बाहिर धेरै नै कम मात्र देखिन्छ । वास्तवमा उपत्यका बाहिर भएका भिक्षुहरूको संख्या कमी भएकै कारण बुद्ध धर्मलाई दिगो रूपमा प्रचार-प्रसार गर्ने नसकेको हो भन्नु अत्युक्त नहोला । वास्तवमा अहिले उपत्यकाभित्र भन्दा बढी वाह्य जिल्लाहरूको गाउँ-गाउँ

तथा कुनाकाप्चामा गएर धर्मप्रति आस्था राख्ने व्यक्तिहरूलाई बुद्ध धर्म सम्बन्धि उपदेश-प्रवचन कार्य गर्नसकेमा धेरै उपलब्धी हासिल गर्न सकिने हुन्छ । गाउँवासीहरू पनि धेरै लाभान्वित हुन सक्छन् भने धर्मको माध्यमले त्यहाँ ज्ञान र शिक्षाको पनि प्रचार हुन गई नयाँ संस्कार बसाउदै जान सकिने हुन्छ ।

बुद्धोपदेश अर्थात धर्म प्रचार-प्रसार गर्नु हाम्रो कर्तव्य पनि हो । यस्ते गर्दा धर्म के हो ? कर्म के हा ? जीवनलाई कसरी सार्थकता तिर ढोयाउने भन्ने जस्ता कुराहरूमा जागरण स्वतः आउने हुन्छ । धर्म प्रचार प्रसारमा कमी भएको छ भनेर क्यौं धर्मप्रति आस्था राख्ने धर्मप्रेमीहरू स्वयं गुनासो पोख्ने गर्दछन् ।

शहरमै पनि आस्थावानहरू जहाँ विहार छन्, प्रवचन सुन्नको लागि टाढैवाट त्यहाँ पुग्दा भाषाको समस्याले गर्दा त्यसै निराशभई फर्किन्तु पर्न बाध्यता पनि रहेको हुन्छ । त्यसैले बुद्धोपदेशलाई कसरी जन जनमा पुऱ्याउने हो, गाउँ घरमा पुऱ्याउने हो यस्मा पनि विद्वत्जनहरूको ध्यानाकृष्ट हुनु अपरिहार्य आवश्यकता हो । यतातिर ध्यान दिन सके जनताहरू सामू हत्या, हिंसा आदि अकुशलजन्य अपराधिमूलक प्रवृत्तिवाट अलग रही शान्त तवरमा बाँच्ने शिक्षालाई निरन्तरता दिई जान सकिने हुन्छ । त्यसैले प्रचार-प्रसारको माध्यमलाई अगाडी बढाउनु आजको आवश्यकता हो ।

जसले शील (धर्म) बुझेको छ, तर प्रयोगमा ल्याउँदैन, ऊ त्यो मान्छे सरह छ
जसले बत्ति बाल्छ र आँखा चिम्लिन्छ ।

Shrestha Oil Distributors

Tilganga Auto Care Pvt. Ltd.

P.O. Box : 9008, Tilganga, Kathmandu,
Nepal, Tel : 483981, 470362, 490067, Max : 977-1-474193

महात्मा बुद्ध एक व्यक्तित्व

❖ तेजनादाचयण पंजियाट

बुद्ध कुनै व्यक्तिको जन्मजात नाम होइन, अपितु ६ वर्षसम्मको अति दुष्करचर्या जसलाई देखेर अरूले छक्क पर्ने तपस्याको साथै मनोवल ढृढ पार्ने नैतिकता समेतबाट पूर्ण भई ३५ वर्षको उमेरमा विनाकुनै बाहिरी सहयोग सहायता वा कुनै दैवी दिक्षाबेगर आफ्नै करवलले प्राप्त गरेको ज्ञानबाट अभिभूत भएको व्यक्ति नै बुद्ध कहलिएका हुन् । बुद्ध त हलचल नहुने शान्त हिलो पानीमा जन्म लिएको कमलको फूल हिलो पानीबाट माथि वसेर सधैँ सफा, सुग्रहर अर्कालाई समेत आकर्षित गरी लोभ्याउने किसिमर्खै यस भूठ कपटले भरिएको सांसारिक समाजमा हामीजस्तै हाडमासुको शरीरले जन्म लिई आफ्नो नैतिकबलको साथै कर्म बल समेतले समाजबाट माथि वसेर मानव देव, दानव सबैका लागि शास्ता भए । त्यस पछि वहाँ गौतम बुद्ध वा शाक्यमुनि बुद्ध वा बुद्ध मात्रबाट चिनिने हुनुभयो । यो त यस छलकपटले भरिपूर्ण भरतभूवनका मानव समाजलाई यथार्थ मानवधर्मको शिक्षा दिने बुद्धहरूको क्रमागत उपस्थितिको सबभन्दा पछिल्लो क्रम हो र भविष्यमा पनि पदार्पण गर्नु हुनेछ । यहाँ यो विषय स्पष्ट गर्ने हेतुले निवेदन गर्दछु कि बुद्धवाद बौद्धिक स्तरको विषय हो यस्मा अवतार वा आत्माले फेरि जन्म लिने मान्यता विल्कुलै अमान्य हो ।

बुद्धले आफूमा भएको कायिक, वाचिक एवं मानसिक अपवित्रतालाई पहिचान गरी परित्याग गरिसकेर, भवको सबै प्रक्रियालाई खण्डत गरी यस

भरतभूवनका चिजविजहरूको वास्तविक स्वरूपको स्थान आफ्नै अभिसानको बुद्धिवाट प्राप्त गर्नु भएकोले नै वहाँलाई बुद्ध सर्व प्रकाशित भइसकेका वा जाग्रत अवस्था प्राप्त गरीसकेका हुन् । वहाँ आप्नै अभिज्ञानबाट अभिभूत भई ज्ञान प्राप्त गरी बुद्ध भएका होइन वल्की आपूलाई प्राप्त भएको ज्ञानलाई समाजमा समेत प्रचार गरी आफूजस्तै अर्कालाई धार्मिकताको शिखरसम्म पुर्याउन बाटो देखाउन सक्षम भए यसैले उहाँलाई सम्यक सम्बुद्ध भनिएको छ । वहाँको आप्नै जिवनकालमा लाखका लाख शिष्य भए । वहाँको दृष्टिमा धनी, गरिब, राजा, हरेक पुरुष महिला छुत अछुत, उच्च नीचको भेदभाव थिएन । राजगीर वास भएको बेलामा राजा विम्बिसार वा कोसलमा वास भएको बेला राज प्रसेनजीत दिनुहुँ महात्मा बुद्धको दर्शनको लागि आउँथे जिवनको कटकाकिर्ण बाटोमा अत्यन्तै नरामोसंग पिटिएका पुरुष महिला, उच्च नीच सबैको लागि र सधैँ नै महात्मा बुद्धको दरबार खुला रहन्थ्यो । बुद्धका अमूल्य एवं जीवन पथ पदर्शक उपदेशअनुसार अनुगमन गरेका व्यक्ति वा व्यक्ति समूह लाभान्वित भई आ-आफ्नो जीवन यापन गर्दथे ।

बुद्धत्व प्राप्त गरेको व्यक्ति नदेखे, नजानेको बाटो आप्नै नैतिकता समेतबाट पैल्याएर खोजी गरी अरू इतरलाई सो बाटो हिँड्न सक्नेगरी सक्षम तुल्याँछन् । कहिल्यै

Ajay Overseas (Pvt.) Ltd
(Importer & Exporter)

Head Office : Ward No. 16, Vanasthali, Branch Office : Ward No. 24, Wotu Tole

नसुनेको, कहिल्यै नदेखेको देखाउँछन् । प्रारम्भका सांसारिक योगाभ्यासका लागि तत्कालिन त्यस प्रदेशका नामी गीरायी सन्त आलार कालाम र उद्क रामपुत्रले उनलाई दिक्षा दिएका थिए । सो कामको लागि उनलाई आफ्नै बुद्धि विवेकको आश्रय लिनु पन्यो । सिद्धि प्राप्त पछि बोधगयावाट वाराणसी तिर पहिलो पटक आफ्नो पंचभद्र वर्गीय सहपाठीसँग भेटन जाँदा वाटोमा उपक नामको अजिवको प्रश्नमा बुद्धले भने- “मैले दुनियाको सबै अपवित्रतावाट स्वतन्त्र भई सकेको हुँ । लिप्सा र लालसा नाश गरि सकेको छु । आफ्नै करवलबाट प्राप्त गरेको ज्ञानको प्रभावले मेरो मन मस्तिष्क सबै प्रकारको बन्धनबाट मुक्त भइसकेको छु । यो दुनिया नै मेरो गुरु हो । मय स दुनियामा एकलै छु र एकलै रहनेछु ।”

बुद्ध मानिस भएर जन्म लिए तर मानव समाजका बुद्ध भएर जिवन प्रशंस्त गरेर एउटा मानवजस्तै वहाँको सांसारिक इहलिला समाप्त भयो । उमेर ढल्की सकेपछि जवानीमा गरेको दुष्कर चर्याको प्रभाव देखिन थाल्यो । ऐषजलाई शारीरिक दुख विरामीले सताए भै महात्मा बुद्ध पनि विरामी हुनुहुन्थ्यो र औषधिमूलो खाएर फेरी स्वास्थ्य लाभ गर्नुहुन्थ्यो । बुद्ध अपत्यारिलो किसिमवाट मानव हुनुहुन्थ्यो । सिद्धि प्राप्त गरिसकेपछि पैतालिस वर्षसम्म गाउँ-गाउँ नगर-नगर घुमेर चारिकाको भरमा जीवन निर्वाह गरी धर्म प्रचार गर्नु भयो ।

बुद्धको जीवन चरित्रनै अपत्यारिलो किसिमवाट असमान थियो । बुद्धले आफूलाई कसैले अमानुष भन्न सक्ने हिम्मत गर्न कुनै स्थिति छोड्न भएन । अहिलेसम्म भएका संसारका धर्म गुरुहरू मध्ये बुद्ध जस्तो भगवानको अस्तित्व नमान्ते कोहीभएन । फेरी पनि बुद्ध जस्तो भगवानको पूजा गरिने कोहि पनि भएन । बुद्धको चाल चलन, आहार व्यवहारलाई हेर्दा उहाँले आफूलाई साधारण मानव भन्दा कुनै दैवी शक्ति सम्पन्न भएको लालसा समेत प्रकट गर्नु भएन ।

मनुष्य योनीमा जन्म लिई एउटा मरणशील व्यक्तिहै जीवन प्रशस्त गरी अभै बुद्धि वरकतको

भरमा महात्माले धर्मको त्यो उच्चतम शिखरसम्म पुगेर बुद्धको पदबीवाट विभूषित भएर आफूले प्राप्त गरेको ज्ञानलाई आफैमा मात्र सीमित नराखेर तत्कालिन समाजमा रामरी प्रचार गरी मानव मस्तिष्कको अविजित शक्तिको प्रदर्शन गर्ने वर्चस्वको सद्गमा बुद्धले व्यक्ति आफै वरकत बुद्धिले कठिसम्म शक्तिमान हुँदो रहेछ भन्ने विषयलाई छर्लङ्ग पारे । महात्मा बुद्धले जातिवादको खराबीको विरोध गरी यसबाट प्राप्त हुने फलाफलले मनाव विकास अवरुद्ध हुने र सबैका लागि समान अवसरको बकालत गर्नु हुन्थ्यो । महात्मा बुद्धले मानव आफ्नै कर्मवल र नैतिकवल जीवनको जुनसुकै परिवेशमा धार्मिकताको उच्चतम शिखरसम्म पुग्न सक्ने विषयलाई छर्लङ्ग पार्नु भयो । जीवनको अति अङ्घ्यारो वाटोको छेउमा पुगेका अर्काको टाउको काटी हातका कान्धी औलाको माला लगाएर सन्तुष्ट हुने अङ्गुलिमाल जस्तो खुँखार खूनीलाई महात्माको पदबीवाट विभूषित गरी अरहन्त समेत गराउन सफल हुनु भयो भने वैशाली जस्तो प्रजातान्त्रिक समाजको नगरवधु अम्रपाली जस्ले वैशालीका धनाद्य युवाहरूसँग आफ्नो मन पसन्दसँग मात्रै सहवासका रूची राखी समाजमा नरामो अवस्थामा पुगेकी अम्रपालीलाई समेत धर्म देशनावाट महात्मा बनाउन सफल हुनु भयो ।

महात्मा बुद्धको महापरिनिर्वाणको दुई हजार पाँचसय वर्षपछि यस गत विसौ शताब्दिका जान्तेसुन्ने र कहलिएका विद्वानहरूले व्यक्त गरेका अभिमतः र विन्द्र नाथ टैगोरको शब्दमा- हालसम्म पृथ्वीमा जन्म लिएका मानव समुदायमा महात्मा बुद्ध सबभन्दा ठूलो हुन् । डेनिस विद्वान कसबौलको शब्दमा- म जिति महात्मा बुद्धलाई थाहा पाउन कोसिस गर्दू म त्यतिनै महात्मालाई प्रेम गर्दछु । एउटा साधारण उपासकले महात्मा बुद्धको विषयमा यस प्रकारको अभिव्यक्ति व्यक्त गर्दछु- म जिति बढी महात्मालाई जान्ने चेष्टा गर्दछु म त्यतिनै महात्मालाई प्रेम गर्दू जिति महात्मालाई प्रेम गर्दू म त्यति नै बढी महात्मालाई जान्दछु ।

ऐतिहासिक साँखु र उग्रतारा बज्रयोगिनी एक चर्चा

❖ विष्णु संदर्भित, संधाराम

ऐतिहासिक नगर साँखु

काठमाडौं लगभग २० कि.मि. पूर्वमा अवस्थित साँखु नगर धार्मिक, ऐतिहासिक, सांस्कृतिक एवं पर्यटकीय दृष्टिमा अत्यन्त महत्त्वपूर्ण छ। आफैनै परम्परा, विशेषता र महत्त्व बोकेर शोभायमान यस नगर गुचमुच्च घरहरूले भरिएको यो साँखु बजार टाढावाट हेदां दाहिने शंख आकारको देखिन्छ, जुन दृश्य मणिचुड डाँडास्थित बज्योगिनीको पहाडवाट स्पष्ट देखिन्छ। देवमाला वंशावली अनुसार शंखदेव वा शंकरदेव राजाले दाहिने शंखको आकारमा यो शहरको निर्माण गरी श्रीबज्रयोगिनी माईलाई चढाएको तथ्य उल्लेख छ। त्यस्तै, मणिशैव महावदान ग्रन्थअनुसार कलिगत सम्बत १८०१ मा श्री बज्रयोगिनी देवीको आज्ञा वमोजिम जोगदेव बजाचार्यले “शंखपुर देश” निर्माण गर्ने स्वापन सरेको तथ्य उल्लेख छ। शंखको आकारजस्तो भएको यो शहर लाई “साकेतु” नगर भनिन्यो। इतिहास अनुसार यहाँ प्रारम्भमा शंखदेव नामक राजाले राज्य गरेका थिए। कालान्तर मा उनकै नामबाट यो शहरको नाम “साँखु” रहन गएको अनुमान लगाइन्छ। श्री स्वस्थानी ब्रतकथामा “लावण्यदेश” भनी उल्लेख गरिएको यस साँखुलाई शंकरापुर, साँकु, साँखु, सक्व: आदि जे भनिएता पनि यस क्षेत्रको आफैनै धार्मिक, चौराणिक तथा सांस्कृतिक गौरव रशेको छ।

साँखु नगरको निर्माण व्यवस्था

मणिशैल महावदान ग्रन्थअमनुसार, शंखदेवलाई नान्याभिषेक गराउन श्री उग्रतारा बज्रयोगिनी देवीकै भक्त जोगदेव बजाचार्यलाई एउटा उपयुक्त देश निर्माण गर्ने आज्ञा गर्नुभयो। तत्पश्चात् देवीकै मार्गनिर्देशन अनुरूप जोगदेवले नागाचां, गुलिमा, शासं गागल, पावना, गुदेख्वा,

च्वहि गरी सात गाउँलाई एकत्रित पारेर “शंखपुर देश” को स्थापना गरे। देशको चारौतिर ढलको व्यवस्था गरे। शंखको आकारमा वस्ति वसाले। निम्न आठवटा टोल बनाए- १. ध्वंलाटोल २. सालखा ३. चलखु ४. दोगाहि ५. स्वम ६. इलंप ७. इलू ८. पुखुलाछि। त्यस्तै नौवटा बहाल (बाहा) को व्यवस्था गरे- १. थथुबहाल २. वपि ३. जाँ ४. सुर्य ५. को ६. मुसुं ७. ओ दुच्छे ८. गुबहाल। नौवटा महाविहार को पनि निर्माण गरे- १. सिद्धकुल महाविहार २. वज्रचक्र ३. ज्ञानचक्र ४. धर्मधातु ५. गुणाकर ६. जयणाकर ७. धर्मचक्र ८. हेनाकर ९) कीर्तिपूर्ण महाविहार।

यो देशको सुव्यवस्थाका लागि दक्षिणतिर अग्लो पारे तथा उत्तर तिर मशान बनाए। देशमा १२ वटा तीर्थस्थलहरू रहेका छन् १. तारातीर्थ २. प्रमोद ३. रत्नवती ४. धर्मवती ५. बज्रमती ६. तारावती ७. गुणवती ८. योगवती ९. शीलावती १०. सामान्यवती ११. ज्वालावती १२. पूर्णवतीतीर्थ। देशको बाहिर र भित्र पनि अष्टमातृकाद्वारा धेरा लगाए। देशमा स्थापित अष्टमातृका पीठ यस अनुरूप थिए- १) महांकालमा महालक्ष्मी मुख्य २) दथुमालामा चामुण्डा मुख्य ३) शाधुशमशानमा ब्रह्मायणी मुख्य ४) उपशमशानमा रौद्रायणी मुख्य ५) वांदोलमा वाराही मुख्य ६) इतागूमा इन्द्रायणी मुख्य ७) सलंखा डाँडामा कूमारी मुख्य ८) इविचामा वैष्णवी मुख्य ९) शरणखेल डाँडामा सिंहणी मुख्य १०) देशको पूर्वमा नदीतिरमा व्याघ्रिणी मुख्य। त्यस्तै, यस शंखपुर देशभित्र अष्टमातृकाको स्थापना यसरी भए- १) इलूटोलमा कुमारी मुख्य, २) सालखा ढोका बाहिर नीलकाली चामुण्डा मुख्य, ३) साहांगाल ढोकामा नीलभैरव इन्द्रायणी मुख्य, ४) जांबहालमा वैष्णवी मुख्य ५) चलखुटोलमा महेश्वरी मुख्य ६) ओबहालमा इन्द्रायणी मुख्य ७) सलंखाटोलमा श्वेतभैरव ब्रह्मायणी मुख्य ८) भगु ढोकामा गणेश बाराही मुख्य ९) गुभालमा गणेश कुमार मुख्य।

यसरी शंखपुर देशको टोल-टोलमा विहार, तीर्थ, अष्टमातृका, इनायवहाल आदि यथायोग्य सम्पूर्णरूपमा निर्माण भए । पुनः देशको चार दिशामा रहेका चारवटै ढोकाले चारप्रकारकै काम हुनुपरयो भन्ने मनसायले चार प्रकारको प्रचलन बाँधिए । यस अनुसार १) पूर्व दिशाको ढोकावाट मरेको मान्छै लैजाने २) दक्षिण दिशाको साहांगा ढोकावाट छोरी-चेली विवाह गरेर पठाउने ३) पश्चिम दिशाको भगु ढोकावाट नबुलही भित्र्याउने तथा ४) उत्तर दिशाको ध्वंला ढोकावाट देवजात्रामा देवदूत भित्र ल्याउने र बाहिर पठाउने ।

यस देशभित्रका ८ वटा टोलमध्ये २,२ वटा टोलको एउटा जात्रा मनाउने व्यवस्था गरे । जस्तो-

- १) लाटोल र पसालखाटोलको एउटा जात्रा,
- २) चलखुटोल र दोगाहितीटोलको एउटा जात्रा,
- ३) स्वमटोल र इलंपाटोको एउटा जात्रा तथा
- ४) इलूटोल र पुखुलाछिटोलको एउटा जात्रा ।

यस देशमा प्रत्येक चैत्रपूर्णिमादेखि श्रीउग्रतारा वज्रयोगिनी, धर्मधातु स्वयम्भू चैत्यसहितको प्रतिमा वजार मा ल्याई आठ दिनसम्म जात्रा मनाइने प्रचलन अद्यावधि रहेको छ ।

श्री उग्रतारा वज्रयोगिनीसरगामो यात्रा

श्रीउग्रतारा वज्रयोगिनी देवीको अग्रमा छत्रपाल भएर विराजमान प्रज्ञान्तक पीठ महांकाल देवस्थलमा एउटा र और पाटी कलात्मक दुङ्गेधारा मन्दिर, वरपर जङ्गल रहेका छन् भने महांकाल देवस्थलको रक्तिम मूर्ति जहाँ चढाउँछन्, यसबारेमा इतिहास “मणिशैल महावदान” ग्रन्थमा उल्लेख गरिएको छ- “..... श्रीउग्रतारा वज्रयोगिनी देवीको समुखमा छत्रपाल भएर रहेको प्रज्ञान्तक पीठ महांकाल अहिंसा भई

बसेकालाई एकदिन शंकराचार्य आई हिंसा बनाएर पंचकपाल, अष्टकपाल चढाउनु पर्यो, यति नचढाई पूजा गर्नेलाई पूजाको फल निष्फल हो भनी प्रतिज्ञा गरी अहिंसालाई हिंसा बनाई थितिरिति बदलेर गयो ... ! ”

यस देवस्थलबाट केही माथि चढेपछि दुङ्गेधारा निर्मित अलि ठूलो चैत्य रहेको छ । यहाँ भन्दा माथि ठाडो उकालो सिंहिवाटो जस्तो श्रीउग्रतारा वज्रयोगिनी मन्दिर पुने १११ खुइकिला भएको बाटो छ । प्रारम्भिक सिंहिवाटोमा ढोका जस्तो गरी एउटा बडेमानको रूख ढल्केर दुवैतिर छोएर बसेको देखिन्थ्यो ।

श्री उग्रतारा वज्रयोगिनी गठिक्त

नेपालका चार योगिनीहरू भन्नाले फर्पिंगकी वज्रयोगिनी, विजेश्वरीकी आकाशयोगिनी, मृगस्थलीकी नैरात्मा गुह्येश्वरी र साँखुकी मणियोगिनी नामले प्रसिद्ध खड्गयोगिनी भन्ने बुझिन्छ । वायाँ हातले फूल र दायाँ हातले खड्क लिएकी अति कलात्मकरूपले कुदिएको श्रीउग्रतारा वज्रयोगिनीलाई खड्गयोगिनी पनि भनिन्छ । अन्तर्राष्ट्रिय रूपमा हुलाक टिकट समेत प्रकाशित भइसकेको नेपालको एक ऐतिहासिक नगरी साँखुकी इष्टदेवी श्रीउग्रतारा वज्रयोगिनी मन्दिरको परिसरमा “श्री ३ उग्रतारा वज्रयोगिनी सहर्ष” लेखिएको यस मन्दिरको गर्भमा एकदम भव्य कलात्मक वज्रयोगिनी देवीको प्रस्तर प्रतिमा रहेको छ । यस मन्दिरको छेउमा अर्को एउटा विशाल भव्य मन्दिर पनि छ, जुन मन्दिरमा स्वर्णम धर्मधातु चैत्य प्रतिस्थापित श्री वज्रयोगिनी माई, हयाउँख्वा: माजु लेखिएको यस मन्दिर भित्रको अनुपम चैत्य दर्शन र दृश्य अवलोकन पनि विहान, दिउंसो, र बेलुका नित्य पूजा हुन्छ भने साँझ विशेष आरति गरिन्छ ।

मन्दिर सामुन्ने चारैदिशामा स्पष्ट बुद्धमूर्ति रहेको चैत्य छ भने यसको नजिकै “वासुकी नागराज” नामांकित दुङ्गाको मूर्ति छ । मन्दिरको दक्षिणतिर ३ वटा चैत्यहरू र मन्दिरको उत्तरतिर पनि ३ वटा साना शोभायमान चैत्यहरू रहेका छन् जस मध्ये एउटा चैत्य त बीचमा भाँचेर ढल आंटेको देखिन्छ । यसको एक तह माथि ३ वटा कलात्मक दुङ्गेधारा रहेका छन् । तीमध्ये २ वटा धारामा पाइप जडान गरी पानीको धारा बगाइएको छ । यहाँका धारा तथा कलात्मक दुङ्गहरूमा विविध बौद्ध वास्तुकला र चित्रहरूले भरिपूर्ण

देखिन्छन् । जसमध्ये नागराजले ओढाएको बुद्धमूर्ति कालान्तर देखि देखिन्छ ।

मन्दिरको पश्चिम स्थित सतलमा अभिलेख अंकित गरिएको छ ।

श्री उग्रतारा वज्रयोगिनी

नेपालमा वज्रयोगिनीको अत्यधिक महत्व छ । के वैदिक, के बौद्ध सबैले वज्रयोगिनीलाई श्रद्धाभक्तिपूर्वक आराधना गर्दछन् । वज्राचार्यहरू वज्रयोगिनीलाई अभ विशेषरूपले पूजा आराधना गर्दछन् । लिच्छविकालमा वज्रयोगिनी रहेको ठाउँ गुं नाउले प्रसिद्ध थियो । गुं विहार सँग अनेकौं कथा र लोकोक्तिहरू गांसिएका छन् । वज्रयोगिनीको मन्दिरसँगै रहेको चैत्य गुं विहारको मुख्य चैत्य हो । वज्राचार्य भिक्षुहरूको भिक्षुचर्चाया ग्रहण-विधान यहाँ अद्यापि गरिन्छ । वज्रयोगिनी उग्रतारा वा महाचिनताराको नामबाट सम्बोधित हुन्छन् । यिनै देवीका प्रीतिका निमित्त शंखपुर अर्थात साँखु शहरको निर्माण भएको भन्ने वंशावलीमा उल्लेख पाइन्छ । साँखुवासीहरू आफ्नो इष्टदेवीका रूपमा वज्रयोगिनीलाई मान्दछन् ।

प्रतिकृति प्रतिमाघर र बुद्धिमाता लान्डिङ्क

मुल मन्दिरको उत्तरदिशा तर्फ माथिल्लो तहमा बुद्धिमाता मन्दिर छ । यसको अगाडि तीनतिर फैलिएको दुई तल्ले राणाकालिन दरवारजस्तो सतल छ । यो सतल “वज्रयोगिनी सेवा समिति स्थापित २०५१ साँखु” द्वारा संरक्षित छ । यो ठाउँ यात्रीहरूको आवश्यकतानुसार केही शुल्क लिएर उपलब्ध गराउदै आएको छ । वीचको चोक व्यवस्थित इट्टाले छापेको सुन्दर देखिन्यो । चोकको वीचमा चाल्डो जस्तो छ र त्यहाँ राम्रोसँग कलात्मकरूपमा एउटा

मानविकी

दुङ्गेधाराको निर्माण गरेको छ ।

बुद्धिमाता मन्दिरको गर्भमा पूर्वतिर ह्याउँच्चा: माजु वज्रयोगिनी माइको मन्दिरमा स्थापित धर्मधातु चैत्यको प्रतिकृति चैत्य र यसको माथिल्लो तल्लामा श्रीउग्रतारा वज्रयोगिनी मन्दिरको प्रतिकृति मूर्ति रहेको छ । म्हासुख्चा: माजुको नामले प्रसिद्ध यो मूर्तिको दायाँ-बायाँ दुई डरलागदा प्रतिमाहरू पनि छन् । थाहा पाएअनुसार ती मुर्तिहरू क्रमशः सिंघिणी र व्याघ्रिणी देवीहरूका हुन् । विशेषत: यी चैत्य तथा देवीहरूका प्रतिलिपिराख्नुको औचित्य नै साँखु बजार मा लगेर जात्रा गर्नको लागि थियो किनभने मूल प्रतिमाहरू तल बजारमा लिगिन्थ्यो ।

साँखु नगरमा श्रीउग्रतारा वज्रयोगिनीको जात्रा चैत्रपूर्णिमादेखि आठ दिनसम्म चलाइने प्रचलन रहीआएको छ । यस जात्राको लागि म्हासुख्चा: धर्मधातु स्वयम्भू चैत्य भगवान (चिवा:) र सिंघिणी, व्याघ्रिणीका समेत गरी रथमा राखेर साँखुमा ल्याइन्छ । तत्परतात यी चैत्य तथा देवीहरूलाई चार दिनसम्म सतलभित्र राखिन्छ । त्यसपछि विमानमा राखी देशभरी जात्रा गरिन्छ । यो जात्राको लागि स्वयं वज्रयोगिनी देवीले आज्ञा हुनुहुदा कलिंगत वर्ष १८१८ पौषकृष्ण दशमिका दिन अहोरात्र यज्ञ गरी श्रीउग्रतारा वज्रयोगिनी देवी, चैत्यभरा, सिंघिणी, व्याघ्रिणी समेत सुर्वंका प्रतिमा मूर्ति प्रतिस्थापन गरी उत्सव जात्रा मनाउने प्रचलन कायम गरेका थिए । यस दिन शंखदेव राजालाई स्वयं देवीले दर्शन दिने कुरा देवीकै श्रीमुखबाट बताइएको कुरा “मणिशैल महावदान” ग्रन्थमा उल्लेख भएको छ ।

श्रीउग्रतारा वज्रयोगिनीको सत्पति र मन्त्रधारणि

सत्य युगको समयमा नेपाल देशका मणिचुड पर्वतको मणिशैल भन्ने मणिमाणिक्यमात्र भएसरि ज्वाज्वल्यमान विशाल ढुङ्गाफाटको वीचमा रहेको प्वालबाट श्रीउग्रतारा वज्रयोगिनी देवी आफ्से आफ ज्योतिस्वरूप भई उत्पत्ति भएको कुरा ग्रन्थमा उल्लेख छ ।

श्रीउग्रतारा वज्रयोगिनी देवीको मन्त्रधारणि सुन्नाले पनि अष्टमाभय (चोरभय, सर्प, शेर, वाघ, आगो, पानी, हाती, राजभय) सबै नाश हुन्छ, आयुवृद्धि हुन्छ, सुखवृद्धि हुन्छ, भाग्यमानि हुन्छ, चाँडै भगवान बुद्धले, वोधिसत्त्वहरूले रक्षा गर्दछन् आदि विश्वास गरिन्छ । उहाँको मन्त्रधारणि स्तोत्रका केही अंश यसप्रकार छन्-

नानारूपाणी वर्णनि, नानावर्ण कृतानिच ।
करुणाक्रोधपूर्णानि, विश्वरूपा विलोकया ॥

त कहिले कोधमूर्ति । उहाँ यसै हो त्यसै हो भनेर भन्न सकिन्न ।

संसार रागेन्थित लोकसन्तान रागं विमुक्ता भव पार कारिणी ।
संसारमार कृदुःख हन्ति भक्त्या नमामि शिरसा प्रणाम ॥

(संसारमा बसेर रागबृद्धि गर्ने प्राणीहरूका लागि रागबाट पार लगाउन सक्ने तपाईं । पुनः संसारमा मार गणहरूले दिएको नानाप्रकारका दुःख सबै नाश गर्नुभई विराजमान श्रीउग्रतारा वज्रयोगिनी देवीलाई भक्ति भावसहितले दण्डबत गरी शीरद्वारा हामी नमस्कार गर्दछौं ।)

विष्णु हरि शिवत्वंच, बुद्ध धर्म संघस्तथा ॥

यावन्तः प्राणीन सर्व, त्वमेव सर्वजतवः ॥

(बुद्ध, धर्म, संघ कहलाउने तपाईं, ब्रह्मा महेश्वर कहालाउने तपाईं । यसप्रकारले संसारका यावत् प्राणीहरू जति पनि छन् ती सबै तपाईं नै हुन् ।)

श्रीवज्रयोगिनी क्षेत्रका गुफा र पवित्र कुण्डल

वज्रयोगिनी क्षेत्र वरपर ९ वटा गुफा रहेको विश्वास गरिन्छ, मन्दिरको पश्चिमतिर रहेको एउटा गुफा जस्तै विशाल दुङ्गाको भित्र कोठाजस्तो गरी गुफा बनाइएको छ, दुई भागमा विभक्त गुफाभित्रको कोठामा एकठाउँवाट ढोकाजस्तो प्रवेशमार्ग सजिलै जान सकिन्छ भने अर्को

कोठामा सानो प्वालमात्र छ । यहाँको सानो प्वालबाट ढिरेर धर्मात्मा र पापी छुट्याउने गरिन्छ, रे अर्थात् सानो प्वालबाट वारपार गर्ने व्यक्ति धर्मात्मा र नसक्ने चाहिं पापी हुन्थो रे भन्ने जनविश्वास रहेको छ ।

यस मन्दिरबाट मणिचुड महाराजले आफ्नो मणिदान गरी दानपरमत्यपारमिता पूर्ण गरेको पवित्र स्थल साडे दुइघण्टामा पुगिन्छ । यस मणिचुड पर्वतमा रत्नकुण्डल, २) धर्मकुण्डल, ३) मणिकुण्डल, ४) मानुकुण्डल, ५) गुणवानकुण्डल ६) पूर्णकुण्डल, ७) शतिलकुण्डल, ८) ताराकुण्डल, ९) योगकुण्डल गरी नौवटा पवित्र कुण्डल रहेका छन् ।

मणिशैल पर्वतको बौद्ध गुम्बा मन्दिरको मध्यभागमा पहाडको बीचमा एउटा बौद्ध गुम्बा छरिएर रहेको छ । गुम्बाको प्रमुख हलमा भगवान बुद्ध, दार्या, वायाँ बुद्धका अग्रश्रावकहरू सारिरपुत्र मौदगल्यायन र त्यसको पनि दार्याँ-वायाँ छेउमा अर्को दुई प्रतिमाहरू स्थापित गरिएका छन् । “सांखु गुम्बा” भनेर चिनिने यो गुम्बा २० वर्ष मात्र पुरानो छ । अध्ययनका सन्दर्भमा २५-३० जना लामाहरू यहाँ र हैदै आएका छन् । लामाहरूद्वारा पढाइने व्यवस्था रहेको यहाँ तिव्वेतियन र वाँकी अरू अंग्रेजी आदि केही विषयहरू पढाइन्छन् । महिनाको दुइचोटि तिव्वेति तारिख अनुसार १५ र २५ तारिखका दिन यहाँ ठूलो पूजा हुन्छ ।

सन्दर्भ सामाग्री:

१) “मणिशैल महावदान” ग्रन्थ, २) “युवामञ्च” मासिक पत्रिका

बौद्ध तिर्थयात्रा

Vision

सम्पर्क

ज्ञानु राज शाक्य, युणय श्रेष्ठ

भिजन दूर्स एण्ड ट्राभल्स,

थापाथली, काठमाडौं, फोन : २४४९९४, २५८३२६

मोबाइल : ९८९०३८९९६

भिजन दूर्स एण्ड ट्राभल्सले नेपाली श्रद्धावानहको लागि थाइल्याण्ड, वर्मा, श्रीलंका तथा चीन जस्ता बौद्ध देशहरूको विभिन्न भ्रमण कार्यक्रम (तिर्थ यात्रा) गर्न लागेको छ ।

भ्रमणमा जान इच्छुक श्रद्धावान महानुभावहरूले सिघ सम्पर्क गर्नु होला ।

चेतना तथा म्वायेगु दर्शन

गुरु पद्मसंभवं ल्हासाया सयेंतयेत बुद्धर्घर्म स्यंवले
“चेतना तथा म्वाये सयेकि” धका उपदेश व्युगु धर्म देशनाया
नां “बार्डो” खः ।

चेतना तथा म्वायेगु धैगु.....

सुखना ग्याना म्वायेगु God-fearing मखु ।
लघुताभासये सुलिसे क्वमिलुज्या म्वायेगु मखु । सिइ खना
death fearing म्वायेगु नं मखु । थःगु मन क्वातुका अत्ताहि
अत्तनो नाथो (थःमालिक थःगु हे खः, थःया नोकरनं थःहे खः
धका वा चायेका म्वायेगु खः ।

थौं कन्हे संसारया वच्छ मन्हुतसें बुद्धया थ्व
सिद्धान्त बार्डो मथुनि । बार्डो सिना म्वाना च्वनेगु व
म्वानासिना च्वनेगु अवस्था त्वता विस्कं स्वयं थःहे चेतनशील,
सजग जुया म्वाना च्वनेगु फर्मुला खः । थैत हे बुद्ध धर्मया
वैभासिक सिद्धान्त कथं “निर्द्वन्द्व म्वायेगु” धाई ।

निर्द्वन्द्व म्वाये सयकेत अनात्मवाद ध्वाथुइके मा ।
दुःखं उम्ह मन्हुयात पुइ, गुम्हेस्यां दुःख हे म्हसिइ मखु ।
तृष्णा व मन्हुयात पुना च्वनि गुम्हेस्यां अनित्य धाःगु थुइ हे
मखु । करपिं खना (सिइ खना) व मन्हु ग्याना च्वनि सुनां
अनात्म धागु खं सिइहे मखु । उकिं बुद्धया सिद्धान्ते “अनिच्छावत
संखारा” धैतगु खः । सुखावती भूवनया वाखं तृष्णा (Temptation)
खः । संसारे वा फये वैगु प्रकृति खः सा मन्हुतयेगु मने दुने वैगु
वाफये व ग्रफये तृष्णाया व्याधि खः । उकिं थन बार्डो कने-

तिव्यतं गुरु पद्म सम्भव विज्ञावले अनया मन्हुत
तस्सकं हिंसक तिनि । थवं थः ल्वाये मज्यु, ख्याये मज्यु
धका मस्युनिं जुया गुरुं थ्व खं कना विज्ञात- थो, ग्यानापुंि
हाथुयो, मन्हु, पशु, तयेपित्यापि भूतप्रेत व नरक धैगु अहंकार,
ईर्ष्या, इच्छा, मूर्खता, लोभ व तं खः । थ्व खं थौं तकक रि
म्पोचेपिसं गुम्हा, गुम्हाये खैलावल्हा यानाचांगु दु । बल्लतल्ल
तिनि थ्व खं व भौतिक संसारं थुइका हइ । बुद्धया अमृत वचन
व २५४५ दं दयेथुंकुगु जुसां थौं भीसं हे जाकिं पुज्यायेगु व मत
च्याकेगु वाहेक छुं याना च्यांगु मदु ।

निर्द्वन्द्वता धैगु नं स्युगु मखुनि । दस अव्याकृत नं
युगु मखु । बार्डो थुइगु ला गन गन तिनि । उकिं आ हान
वाचायेका थ्व निं खं थुइके माल-

- (१) अनित्यता थुइके फत कि सिइ धैगु गथे धका थुइ ।
- (२) प्रतित्य थुइके फत कि छुं जुया गथे जुल सिइ ।

❖ व. आ. कलकट्टिप

(३) अकुशल कर्म यात कि संसारं विस्युं वने माति ।

(४) कुशल कर्म यात कि संसार लिसे वीतरागी जुया च्वने
सइ ।

सयें तये छगू संग्वः दु । देलक (धेलक) थ्व खंगव
सिना लिहाँ वम्ह धागु खः । अथवा न्हापा अप्रमादी जुइ
मसवले प्रमादी जुया (यमराजया लोकेवना) हानं म्वाना
वम्ह मन्हु धागु खः ।

मन्हुत धेलक जुलकि नं न्हापायागु खं लुमंके
फसा तसकं ज्ञां दुम्ह जुया वये फै । अनागामी तकक जुइकै
धैगु विश्वास इमिगु खः ।

उकिं फा, खिचा वा अन्यापि हे पशु जुया म्वाना
च्वने धुंकुपि नं वोधिचित्ते वये फत कि धायें याम्ह मनु जुइ
धका थ्व बार्डो सिद्धान्तया खं थुइके हाइ ।

हानं धाये बार्डो छगू तस्सकं हे चेतना दयेका
च्वनेगु सिद्धान्तयात धाइ । बार्डो दुम्ह मनू सुं छम्ह तिरिक्क
जक हासां तस्सकं चाइम्ह जुइ । मन्हु धागुला, पशु धागुला,
वा फये वगुला, मि च्यागुला इत्यादि फुक सिइ । उकिं वैगु
न्हायेपंया शक्ति, मिखाया शक्ति, न्हायेया शक्ति व म्हुतुया (१
सवा कायेगु) शक्ति अतिकं हे तलाजुइ लनेये वराहवर जुइ ।
अले संवेदना ला (Sensesonal) न्यागु इन्द्रिय स्वया नं
अपो दै । अथवा, वैगु मन न्याव्यले सतर्क (Alert) जुइ ।
कोध दइमखु । मात्सर्य व अहंकारयात लिफ्याये फुम्ह
जुइ ।

खुं धुं छुं न्याम्ह वसाँ छुयाये छुयाये जुइ मखु ।
वैर्यता दइ ।

आसे, छु याये मालि धका खिचा याइ । बार्डो,
छगू मनो विज्ञान खः ।

बुद्ध एकान्ते ध्यान च्वना बार्डो हे स्येना थकुगु खः । ध्याने
च्वनिपिसं करक्यागु खं नं ध्यान विया न्यने सै । थैया युग्यात थ्व खं
मदयेकं मगाना च्वंगु दु । सकलें चिच्चये याना हाला च्वनेगु बानी,
सुनां नं सुइगु खं मन्यो । नारा हे थ्येकुसां मन्यो । सुनां सुइगु खं न्यने
मासे मबो । कने जकं मासे वो ।

उकिं न्योनिपि मदयेकं सुइतं छुं खं कना जुयां
छुयाये । थ्व युगु, न्यनेगु, कनेगु युगु मखु । ज्या यायेगु
सक्रिय जुइगु युगु खः ।

थौकन्हे भन्तेपिसं नं थ्व खं मथुइ धुंकल । न्योलं

ब्राइपि (half-sleep) उपासक/उपासिकापित्त धर्म देशना
यानाच्वंगु खनेदु ।

वार्डेया लागि चिनियांतसे च्या-थेरापी (Therapy) याये सयेकल । दुरु नं मदुगु चिनि नं मदुगु चिया क्वाल जक त्वना ध्यान यायेगु चलन वैच्वंगु दु ।

भीगु विपश्यनाये नं थ टि थेरापी हःसां ज्यु ।
विपश्यना याझिपसं न्ह्यलं व्याये मालि मखु । थलितक्क विकृति
नेवा/सर्वै वौद्वतय्के वैच्वंगु दुकि घिति घिति जुया च्वने धुंकुम्ह
विरामीयात हे उद्वार यायेगु धका पॅच रक्षा पाठ्याका द्यो
पुज्यायेगु धर्म याका च्वने यो ।

थ Spiritual Formula असभ्य खः । वार्डेया सिद्धान्त
मखु । मृत्यु वा जीवित अवस्थ्या मन्हुतयेत चटक अनेगु आवश्यकता
मदु । तंत्र/मंत्र उथायेयात म्बा ।

छुमंके वहजु । अनिच्चावत संखारा धाइपिंत
सिइगुया अवस्था ख्याइमखु । उकिं सिइम्हेसिया जहान परिवार
यात नं त्वायेच्चायें ख्येयेगु आवश्यकता दैमखु ।

बुद्या उपदेश कथं-

मन्हु सितधका ख्येम्वा । मन्हु म्वात धका न्हिलेम्वा ।
व ल छगु प्रकृतिया भव चक खः । जन्म, जरा, व्याधि, मरण्या
काल चक खँ ।

सुनां त्व फ्वाये नं फै मखु ।

दुफ्यायेन फै मखु ।

अले वौद्वत सिइथाये मन्हुत हाला विड मज्यु ।
मृत्यू वरण्यात तस्सकं अपुका विडगु धैगु वैत तस्सकं
एकान्त वा अनुभव यायेफैगु लक्स विडगु खः । बुद्या खं
थूपि चिकित्सपिसं धाइ-

The dying person to die in silence and

serenity . There is no greater gift of charity you can
give them helping a person to die well ।

सिइत्योम्ह मन्हुयात द्योयागु नां का, द्यो लुमकि
धाइपि मन्हुत महामूर्ख खः । अन्यविश्वासी खः ।

विशेष इनाप

तथागतयागु

चिरस्मरणीय

कृतज्ञस्थानयागु

भावना ज्वना पिदंगु चिनाखँ मुना

सफ् छगू छगू न्याना गवहालि

याना दित इनाप ।

सफ् दइगु थाय् :-

नातिवज्ज्ञ, सफ् धुक्, असं ।

हिमालयन बुक सेन्टर, बागबजार, यैं ।

ज्ञान बुक हाउस, महापाः, यल ।

थोक्या निंति- बुद्धरत्न (क),

फोन:- ५२५१५१

अनिच्चावत संखारा

नेपाल्या बुद्ध शासनिक क्षेत्रय् समर्पित
उपासक श्री द्वारिका दास श्रेष्ठप्रति
निर्वाण कामना

आनन्दभूमि परिवार

सुखी होतु नेपाल

बुद्ध विहार, भृकुटी मण्डप

नवनिर्मित धर्मकीर्ति विहार भवन स्थापना कालदेखि आजसम्म

❖ दीना तुलाधर

धर्मकीर्ति विहार स्थापनाको पृष्ठभूमि:

नेपालमा भएका विहारहरू मध्ये धर्मकीर्ति विहार पनि एक हो । काठमाडौंको नःघल टोल, श्रीघः चैत्यको उत्तर पट्टि अवस्थित धर्मकीर्ति विहार करीब ६० फीट \times ६२ फीटको जग्गामा निर्मित छ । वि.सं. २०२० सालमा स्थापना भएको यस विहारमा अनागारिका गुरुमाँहरू बसोबास गर्नुहुन्छ ।

धर्मकीर्ति विहार भवनको वर्तमान अवस्था:

काठमाडौंको केन्द्रविन्दुमा अवस्थित धर्मकीर्ति विहार मा कुनै पनि किसिमको धार्मिक क्रियाकलाप हुँदा पनि सयौंको संख्यामा उपासक उपासिकाहरूको भेला हुने गर्दछ ।

यस प्रकार उपासक उपासिकाहरूको घुइँचो बढेको कारणले धर्मकीर्ति विहारमा स्थानाभावको समस्या भन्नफन्न जटिल हुँदै गयो । अतः त्यो समस्या हटाउन असन, दगुबाहालका श्रद्धालु उपासक भाइराजा तुलाधर, वसुन्धरा तुलाधर र उहाँको परिवारले "धर्मकीर्ति विहार" पुनः निर्माण गर्न सोच बनाई उक्त प्रस्ताव विहार प्रमुख धर्मवती गुरुमाँ समक्ष राखियो ।

गुरुमाँ धर्मवतीले उक्त प्रस्तावमा छलफल गर्न विहार का पूर्व दाताहरूसँग सरसल्लाह गर्नुभयो । धर्मकीर्ति विहार स्थापना कालदेखि नै धेरै दाताहरूको सहयोगमा निर्मित भएको हुनाले त्यस भवनलाई जगैसम्म भत्काई पुनर्निर्माण गर्नुपर्ने भएकोले पूर्व दाताहरूको राय तथा स्वीकृति लिनु जरूरी देखियो । अतः विहार निर्माणमा योगदान पुऱ्याउनु हुने पूर्व दाताहरू, विहारको संरक्षणको निम्ति स्थापित 'धर्मकीर्ति संरक्षण समिति' का सदस्यहरू तथा विहारमा बसोबास गर्दै आउनु भएका श्रद्धेय अनागारिकाहरूको सहमतिमा, सबै पक्षको राजी खुशी विहार पुनर्निर्माण गर्ने निर्णय पारित गरियो ।

वास्तवमै विहारको भौतिक अवस्थालाई अट्ययन गर्दा धर्मकीर्ति विहारको पुनर्निर्माण गर्नु अति जरूरी पनि भई

सकेको थियो । विहार भवनको उत्तर पट्टिको भाग जुन मणिहर्ष ज्योति तथा केशरी लक्ष्मी कंसाकारले जग्गा सहित वि.सं. २०३४ सालदेखि बनाउन भएको थियो । वि.सं. २०२२ सालमा शुरुमा बनाइँदा हालिएको छोटो जगमाथि तीन तल्लासम्म थिए लगिएको कारण दक्षिणपट्टिको भित्री भाग कच्चा हुँदै गएको थियो । तेश्रो तल्लाको कैनै कोठाहरू विस्तारै भासिए पनि गइरहेको थियो । अतः विहारको पुनर्निर्माणको प्रस्तावलाई सबैको राजी खुशीमा निर्माण भएको छ । तदनुसार उत्तरपट्टिको मणिहर्ष ज्योति परिवारले बनाउन भएको पक्की भागलाई छोडेर दक्षिणपट्टिको भाग पुरै भत्काइयो ।

वि.सं. २०५७ पुः २२ गते शनिवार का दिन श्रद्धेय भिक्षु तथा अनागारि काहरूवाट परित्राण पाठ गराई धर्मकीर्ति विहार भवन पुनर्निर्माणको शिलान्यास कार्य सम्पन्न गरियो । त्यसपछि लगातार निर्माण कार्य जारी राखियो । श्रद्धालु उपासक भाइराजा तुलाधर, वसुन्धरा तुलाधर तथा उहाँको परिवार तथा उपासकोपासिकाहरूको सहयोगमा हाल निर्माण पूरा भई आउँदो मंसिर ७ गते महापरित्राण पाठ गरी समुद्घाटन हुने भएको छ ।

धर्मकीर्ति विहारको तत्वावधानमा भझरहेका बुद्ध शिक्षालाई सकेसम्म प्रभावकारी ढंगले जनमानसमा फैलाउन निरन्तर रुपमा कार्य संचालन गर्दै लग्ने तथा भविष्यमा अरु व्यापक रुपमा धार्मिक तथा सामाजिक क्रियाकलापहरू बढाउदै लग्ने यस धर्मकीर्ति विहारको वर्तमान उद्देश्य रहेकौं छ ।

महत्वपूर्ण बौद्ध ग्रन्थ दशपारमिता

सुखी होतु नेपालद्वारा प्रकाशित आचार्य भिक्षु कृमार काशय

महास्थविरद्वारा नेपाली भाषामा रचित

२४४ पृष्ठको ग्रन्थ उपलब्ध छ ।

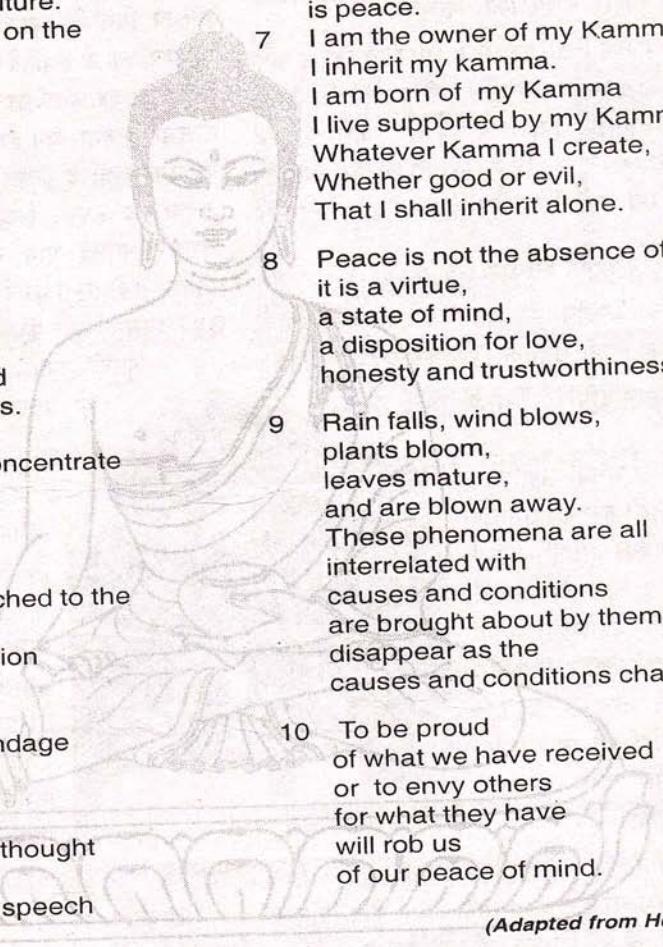
सम्पर्क : बुद्ध विहार - २२६७०२, विश्वशान्ति विहार - ४८२९८४, आनन्दकृती विहार - २७१४२०, हेराकाजी सुडूका, नागदहाः, यल, जान बूक हाजस, महापाल, ललितपुर ।

THE HEART OF BUDDHA

Samanero Jagaro

Vishwashanti Buddhist Shcool

- 1 Do not dwell in the past.
Do not dream of the future.
Concentrate the mind on the
present moment.
- 2 Everything changes.
Nothing remains
without change.
- 3 Life is an illusion,
a dream,
a bubble and
a shadow.
- 4 Find your faults.
Feel deep regret, and
correct your mistakes.
Reform sincerely,
practice kindness, concentrate
the mind,
sever selfishness.
Awaken.
- 5 Do not become attached to the
things you like,
do not cherish aversion
to the things
you dislike
sorrow, fear and bondage
come from one's
likes and dislikes.
- 6 Loving kindness as thought
is tranquility.
Loving kindness as speech
is softness.

Loving kindness as Activity
Loving kindness as practice
is peace.

- 7 I am the owner of my Kamma.
I inherit my kamma.
I am born of my Kamma
I live supported by my Kamma
Whatever Kamma I create,
Whether good or evil,
That I shall inherit alone.

8 Peace is not the absence of war,
it is a virtue,
a state of mind,
a disposition for love,
honesty and trustworthiness.

- 9 Rain falls, wind blows,
plants bloom,
leaves mature,
and are blown away.
These phenomena are all
interrelated with
causes and conditions
are brought about by them, and
disappear as the
causes and conditions change.

10 To be proud
of what we have received
or to envy others
for what they have
will rob us
of our peace of mind.

(Adapted from Heart of Buddha)

With best compliments

中国出口商品基地建设（西藏）公司

China National Export Bases Development (Tibet) Co.

No. 75 Jmzhu Xilu Lhasa City, Tibet

आगंड कुटी विहारमा बुद्धपूजा-धर्मदिशना

५ आश्विन, आनन्दकुटी- स्वयम्भू। आश्विन पूर्णिमा दिन मासिक बुद्धपूजा, धर्मदेशना, दान प्रदान एवं भोजन कार्य श्रद्धालु उपासकोपासिकाहरूको उपस्थितिमा सम्पन्न भयो । आचार्य भिक्षु कुमार काशयप महास्थविर समक्ष पञ्चशील प्रार्थना पश्चात वहाँबाटे बुद्धपूजा कार्य पनि सम्पन्न भयो । यसरी नै भिक्षु धर्ममूर्तिले धर्मदेशना गर्ने क्रममा व्यवहारिक जीवनमा सुख शान्ति विना जीवन रमाइलो नहुने कुरा कथात्मक रूपमा प्रस्तुत गर्नुभयो । त्यसपछि उपस्थित सम्पूर्ण भिक्षु, श्रामणेर, अनागारिका, उपासक तथा उपासिकाहरू सबैलाई भोजनको व्यवस्था गरिएको थियो ।

थेरवादी संस्कार अबूरुप विवाह

२९ आश्विन, काठमाडौं। सिफलमा अवस्थित पिपली थेरवादी बुद्ध विहारमा भिक्षु आनन्दको अनुशासनमा थेरवाद बौद्ध संस्कार अनुरूप इलामवासी महेन्द्र गुरुङ र काठमाडौंकी रजनी गुरुडबीच विवाह सम्पन्न भएको छ । तडकभडकपूर्ण विवाह पद्धतिलाई छोडी नैलो रूपमा अपनाइएका सो विवाहमा उपस्थित समुदायवाट साधुकार दिई खुशीयाली व्यक्त गरिएको थियो । पिपली विहारमा थेरवाद पद्धतिअनुरूप गरिएको सो विवाह पहिलो पटक भएको हो ।

उपासक जीवरत्नाङ्कारा गुलुपा-पाव ढाग जारी

२ कार्तिक, बुद्ध विहार-भूकुटी मण्डप । माननीय मन्त्री गोरे वहादुर खपाङ्गीको प्रमुख आतिथ्यत्वमा दश पारमिता ग्रन्थ विमोचन समारोह भएकै पूनित अवसरमा गुलुपा: -पात्र दाता उपासक जीवरत्न स्थापितले बुद्ध विहारका प्रमुख भिक्षु कोण्डन्यलाई विहार को मूल ध्यानागार-धम्महलमा राख्न प्रदान गर्नुभयो ।

शाक्यमुनि बुद्धको जीवनी समेत अंकित सो पात्र उहाँले विगत ५१ साल देखि विभिन्न क्षेत्रहरूमा प्रदान गर्दै आउनु भएको हो । स्वयम्भू ज्ञानमाला भजन खल, धर्मकीर्ति विहार, गौतमी विहार-लुम्बिनी, श्रीघ: विहार, श्रीकीर्ति विहार, विश्व शान्ति विहार, शाक्यसिह विहार, शंखमूल ध्यानकेन्द्र, अभिनव बुद्ध विहार-लुम्बिनी, आनन्दकुटी विहार, गणमहा विहार, सुमंगल विहार, जितवन विहार, मच्छ्रन्द्र ज्ञानमाला भजन र बुद्ध विहार भूकुटी मण्डप गरी अहिलेसम्म १५ बटा विविध क्षेत्रहरूमा उहाँ उपासकले प्रदान गरिसकेको छ ।

१४" x १४" को तामावाट निर्मित कलात्मक पात्रका दाता जीवरत्न उपासकले अन्य विहारहरूमा क्रमशः आफूले

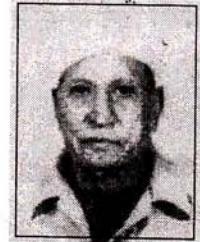
सकुन्जेल पात्र दान गर्दै जाने प्रण गर्नु भएको छ । यसरी नै उहाँले दाताहरूकहाँ पूजा अर्चना गर्नजाने १०८ जना गुरुजु-वज्जाचार्य गुरुहरूलाई तामाकै पात्र दान गर्नुभएको थियो ।

बनेपाली उपासक पूर्णचन्द्रको निधन

१० कार्तिक, बनेपा । बुद्ध जयन्ती समारोह समिति, बनेपाका भू पू अध्यक्ष पूर्णचन्द्र शाक्यको पुण्य स्मृतिमा धर्मानुशासक भिक्षु वोधिसेन महास्थविरको प्रमुखत्वमा निर्वाण कामना गरी शील प्रार्थना, परित्राण पाठ र पुण्यानुमोदन कार्य वोधिचर्चावा विहारमा सम्पन्न भयो । बनेपामा बुद्ध जयन्ती समारोह मनाउन संस्थागत विकास गर्न योगदान पुन्याउनु हुने उपासक पूर्णचन्द्र शाक्यको योगदान बारे चर्चा गरिएको थियो ।

उपासक श्री द्वारिकादासको निधन तथा शीक राजा

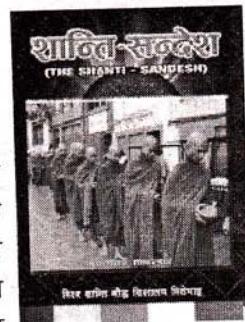
१७ कार्तिक, विराटनगर । नेपालको थेरवाद बुद्धशासनमा परिचित उपासक श्री द्वारिकादास श्रेष्ठ १०२ वर्षको उमेरमा विराटनगरमा निधन हुनुभयो । थेरवाद वा बुद्धशासन पुनर्जागरण देखि सर्वप्रथम उपासक द्वारिकादास श्रेष्ठले स्वयम्भू ज्ञानमाला भजन खल, आनन्दकुटी विहार, आनन्दकुटी विद्यापीठ निर्माणकार्यमा सकृद भूमिका निभाएका थिए भने उहाँ नेपालको पहिलो भिक्षु तालिम केन्द्र संघाराम भिक्षु तालिम केन्द्रका संस्थापक दाता मध्ये एक हुनुहुन्छ ।

२१ कार्तिक, काठमाडौं । संघाराम भिक्षु तालिम केन्द्रका संस्थापक दातामध्ये एक उपासक श्री द्वारिकादास श्रेष्ठको निधनमा आचार्य भिंडुँ कुमारकाशयप महास्थविरको सभापतित्वमा शोक सभाको आयोजना गरियो । सो सभामा भिक्षुहरू अंशवघोष महास्थविर, विनीत, भद्रिय, सद्वातिस्स, आनन्द, शोभित, कोण्डन्यले दिवंगत उपासकको योगदानबारे चर्चा गर्नुभयो । यसरी नै उनको योगदान बारे सुवर्ण शाक्य, विष्णुरत्न शाक्य आदिले पनि बोल्नु भएको सो सभामा भिक्षु कोलितले धन्यवाद ज्ञापन गर्नुभयो भने सो सभा भिक्षु संघरक्षितले संचालन गर्नुभयो ।

त्रिपटकधर महास्थविरवाट शान्ति सन्देश विमोचन

स्थानमारवाट ने पाल पालनुभएका त्रिपटकधर उ. सुमंगलालंकार महास्थविरद्वारा विश्व शान्ति विहारको कथिनोत्सवको उपलक्ष्यमा प्रकाशित शिक्षालयको विशेषांक शान्ति सन्देश एक समारोहका विच विमोचन गरियो । त्यस्तै गरी त्रिपटकधर उ. सुमलालंकार स्वागत मूल समितिको आयोजनामा ललितपुर, भक्तपुर र प्रज्ञाभवन कमलादीमा वहाँ महास्थविरको प्रवचन कार्यक्रम पनि राखिएको थियो । नेपालका करिब ४५ वटा बौद्ध संघसंस्थाहरुले संयुक्त रूपमा प्रज्ञा भवन कमलादीमा वहाँ महास्थविरलाई नेपालको तर्फबाट राष्ट्रिय स्तरमा अभिनन्दन गरिएको थियो ।

गरेको कुरा थाहा हुन आएको छ ।

संघका अध्यक्ष रमना श्रेष्ठको नेतृत्वमा संघका संरक्षिका निल कुमारी स्थापित, उपाध्यक्षद्वय धर्म कुमारी मोक्तान, सदस्य मिनु ठकुरी, मनु तामाकार, बुद्धलक्ष्मी श्रेष्ठ, विमला मानन्ध, रोशनी स्थापित, विना घले, सगुन श्रेष्ठ, निसम पाखिन, आदित्य स्थापित, तथा श्रृजन सो टोलीमा उपस्थित थिए । स्मरणीय छ, यही आउंदो २०५९ पौषमा धरानमा हुन गइरहेको चतुर्थ राष्ट्रिय ज्ञानमाला सम्मेलनको सन्दर्भमा उक्त टोलीले उपत्यकामा रहेका ज्ञानमाला संघका प्रतिनिधिहरूसँग मैत्रीपूर्ण भेटघाट गरेका थिए ।

शिखलापुर विहार द्वायक सान्तिलि गण्ड

कान्पेपलान्चोक, धुलिखेल । शिखलापुर विहारको संरक्षणार्थ विहारका संरक्षक भिक्षु धर्मानन्द महास्थविरको सहभागितामा २१ सदस्यीय शिखलापुर बौद्ध महाविहार दायक समिति गठन गरिएको छ । भिक्षु धर्मानन्द महास्थविर धर्मानुशासक रहनुभएको सो समितिको अध्यक्ष बखतवहादुर चित्रकार, उपाध्यक्ष कुलधर्मरत्न तुलाधर, महासचिव कृष्णकुमार प्रजापति, सचिव संघरत्न शाक्य, कोषाध्यक्ष रामकृष्ण वैद्य, सह सचिव सप्तरत्न बुद्धाचार्य रहनुभएको छ । यसरी नै सदस्यहरूमा डा. सानुभाई डंगोल, पूर्णरत्न बज्राचार्य, रणवहादुर गुरुड, गणेशमान श्रेष्ठ, वावुराम महर्जन, मणिरत्न तुलाधर, रामवहादुर मानन्धर, कृष्ण गोपाल श्रेष्ठ, काजि वहादुर राणाशाही, हिरादेवी श्रेष्ठ, गुलाक माया मानन्धर, विष्णुरत्न शाक्य, लोकवहादुर र आशारत तण्डुकार रहनु भएको छ ।

कथिनोत्सव सत्रपञ्च

वर्षेनी भै यस वर्ष पनि थेरवादी विहारहरूमा महान कथिनोत्सव सम्पन्न भएको छ । कार्तिक ३ गते गणमहा विहारबाट सुरु भएको कथिनोत्सव क्रमश यम्प महाविहार, धर्मचक विहार, विश्वशान्ति विहार, सुमंगल विहार, मातातीर्थ विहार, जितवन विहार, पूर्वाराम विहार, शाक्यसिंह विहार, शंखमूल भावना केन्द्र, बोधिचर्या विहार, बौद्ध समकृत, संघाराम विहार, मुनि विहार, चारुमति बुद्ध विहार, पाटी विहार, श्रीकीर्ति विहार, धर्मशीला बुद्ध विहार, मणिमण्डप विहार, शान्तिवन गोदावरी, अभिनव बुद्ध विहार-लुम्बिनी, श्रीघ: विहार, ध्यानकुटी विहार तथा मंसिर ३ गते आनन्दकुटी विहारमा गरी यस वर्षको कथिनोत्सव समाप्त भयो ।

स्मरणीय रहोस् कि वर्षावास समाप्तिको लगतै एक महिना सम्म विभिन्न विहारहरूमा मनाइने कथिनोत्सव थेरवादी संस्कृतिको रूपमा अगाडि बढिरहेको छ ।